

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
ЦЕНТР ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ, ДИСТАНЦІЙНОГО ТА
ЗАОЧНОГО НАВЧАННЯ

Кафедра фінансів та обліку

БЕЗПЕКОВІ МЕХАНІЗМИ СТРАХУВАННЯ

кваліфікаційна робота
здобувача вищої освіти
2 курсу заочної форми навчання
БОЯРЧУКА Олександра
Сергійовича

Науковий керівник
кандидат економічних наук, доцент
НАКОНЕЧНА Наталія
Володимирівна

Рецензент
доктор економічних наук, професор
ШТАНГРЕТ Андрій Михайлович

Кваліфікаційна робота допущена до захисту
«20» березня 2024 р., протокол № 10
завідувач кафедри фінансів та обліку

_____ МЕЛЬНИК С. І.

Львів
2024

ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Центр післядипломної освіти, дистанційного та заочного навчання

Кафедра фінансів та обліку

Освітній ступінь «магістр»

Галузь знань 07 «Управління та адміністрування»

Спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

Назва освітньої програми «Фінансова розвідка»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

фінансів та обліку

_____ Степан МЕЛЬНИК

«20» листопада 2023 р.

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ БОЯРЧУКА Олександра Сергійовича

1. Тема роботи «Безпеківі механізми страхування».

керівник роботи НАКОНЕЧНА Наталія Володимирівна, кандидат економічних наук, доцент
затверджені розпорядженням директора ГУПБ від «17» листопада 2023 р. № 1403 о/с

2. Термін подання здобувачем вищої освіти роботи «05» березня 2024 р.

3. Вихідні дані до роботи Законодавчі та нормативно-правові акти з питань страхування та безпеки, наукова література із зазначеної тематики, дані статистичних видань та Інтернет ресурси.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити). Здійснити теоретичний аналіз сутності ризиків та безпеківих механізмів, їх ролі у страхуванні; розкрити зміст основних понятійно-категоріальних термінів безпеківих механізмів; сформуувати концептульний підхід, описати організацію та методи дослідження, порядок їх використання; визначити та охарактеризувати безпеківі механізми страхування; розробити теоретичну модель страхування як виду безпекової діяльності; сформуувати висновки дослідження.

5. Перелік графічного матеріалу (додатків). Анкета експертної оцінки наявності у структурі страхування безпеківих механізмів; Анкета експертної оцінки структури моделі страхування як виду безпекової діяльності; Анкета експертної оцінки ролі теоретичної моделі страхування як виду безпекової діяльності у практичній та науковій діяльності.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	ПРИЗВИЩЕ, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
1	НАКОНЕЧНА Н.В.		
2	НАКОНЕЧНА Н.В.		
3	НАКОНЕЧНА Н.В.		

7. Дата видачі завдання «20» листопада 2023 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Опрацювання літератури за темою роботи та складання плану	01.12.2023	виконано

2	Написання першого розділу	01.01.2024	виконано
3	Написання другого розділу	01.02.2024	виконано
4	Написання третього розділу	01.03.2024	виконано
5	Підведення підсумків та формулювання висновків	03.03.2024	виконано
6	Оформлення роботи	05.03.2024	виконано

Здобувач вищої освіти

(підпис)

БОЯРЧУК О. С.
(ПРИЗВИЩЕ та ініціали)

Науковий керівник

(підпис)

НАКОНЕЧНА Н.В.
(ПРИЗВИЩЕ та ініціали)

АНОТАЦІЯ

Боярчук О. С. Безпекові механізми страхування. – Рукопис.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «магістр» за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування». – Львівський державний університет внутрішніх справ МВС України, Львів, 2024.

У кваліфікаційній роботі проаналізовано теоретичні засади ризиків та безпекових механізмів, досліджено їх роль в страхуванні. Визначено та обгрунтовано основні безпекові механізми в страхуванні. Розроблено й науково обгрунтовано модель страхування як виду безпекової діяльності та її процесійну модель. Запропоновано висновки та рекомендації.

Ключові слова: страхування, страхове відшкодування, безпека, безпекова діяльність, безпекові механізми, ризики, загрози.

ABSTRACT

Boiarchuk O. S. Insurance security mechanisms. – Manuscript.

Qualification work for obtaining a master's degree in the specialty 072 "Finance, banking and insurance". – Lviv State University of Internal Affairs of the MIA of Ukraine, Lviv, 2024.

The qualification work analyzed the theoretical basis of risks and safety mechanisms, investigated their role in insurance. The main security mechanisms in insurance were defined and substantiated. The model of insurance as a type of security activity and its procession model have been developed and scientifically substantiated. Conclusions and recommendations were offered.

Keywords: insurance, insurance compensation, security, security activity, security mechanisms, risks, threats.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ РИЗИКІВ ТА БЕЗПЕКОВИХ МЕХАНІЗМІВ, ЇХ РОЛІ В СТРАХУВАННІ.....	9
1.1. Ризик як предмет страхової діяльності.....	9
1.2. Понятійно-категоріальний апарат безпекових механізмів.....	19
Висновки до розділу 1.....	25
РОЗДІЛ 2. КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ ПІДХІД, ОРГАНІЗАЦІЯ ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	27
2.1. Концептуальний підхід та організація дослідження.....	27
2.2. Методи дослідження, їх характеристика та порядок використання.....	30
Висновки до розділу 2.....	27
РОЗДІЛ 3. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ, ЇХ АНАЛІЗ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ.....	39
3.1. Визначення та характеристика безпекових механізмів страхування....	39
3.2. Теоретична модель страхування як виду безпекової діяльності.....	48
Висновки до розділу 3.....	58
ВИСНОВКИ.....	59
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	62
ДОДАТКИ.....	67

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасна життєдіяльність людини, суб'єкта господарювання та держави в умовах розвитку ринкових відносин, нових взаємозв'язків наповнена високим рівнем ймовірності виникнення й реалізації ризику, а й відтак загрози, інакше отримання того чи іншого збитку. Воєнна агресія росії проти України ускладнила діяльність зазначених суб'єктів та спричинила виникнення нових ризиків і загроз. Одним із ефективних механізмів протидії в кінцевому варіанті втратам є безпекові, серед яких й страхове відшкодування. Саме через механізм страхового захисту можна підвищити рівень безпеки людини, організації та держави. Проте наукових розробок, в яких би розглядалися безпекові механізми страхування практично немає. З огляду на зазначене, питання визначення та наукового обґрунтування страхування як виду безпекової діяльності та його безпекових механізмів є важливим та актуальним для дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-практичні аспекти страхування та безпекової діяльності є предметом наукових досліджень цілої когорти науковців, зокрема до них належать: Базилевич В. Д., Базилевич К. С., Бомба І. І., Геєць В.М., Железняк В.В., Журавльова, І.Г., Вовчак О.Д., Горбач Л.М., Корж І., Мігус І.П., Кавун З. У. Сокиринська І. Г., Шірінян Л.В., Фостяк В. І., Франчук В. І., Яворська Т. В. та ін.

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є удосконалення теоретичних засад страхової діяльності як виду безпекової діяльності.

Реалізація мети дослідження зумовила необхідність виконання наступних завдань:

- здійснити теоретичний аналіз страхової діяльності через призму безпекознавства;
- розробити концептуальний підхід до страхування як виду безпекової діяльності;
- визначити та обґрунтувати основні безпекові механізми страхування;

- розробити моделі безпекових механізмів та визначити їх зв'язок з механізмами безпекової діяльності;
- розробити та обґрунтувати модель страхування як виду безпекової діяльності;
- розробити та обґрунтувати операційну модель страхування як виду безпекової діяльності.

Об'єктом дослідження є страхові та безпекові відносини і процеси.

Предметом дослідження є безпекові механізми страхування .

Методи дослідження. Для реалізації завдань дослідження було використано низку наукових методів, а саме: теоретичний аналіз, експертне опитування, моделювання, графічний метод, метод визначення максимального значення.

Наукова новизна одержаних результатів:

вперше розроблено й обґрунтовано теоретичну модель страхування як виду безпекової діяльності;

дістали подальший розвиток:

- концептуальний підхід до страхування як виду безпекової діяльності;
- науково-методичний підхід щодо формування структури страхового відшкодування як безпекового механізму

Основний зміст роботи. У першому розділі подано теоретичний аналіз ризиків, розкрито їх як предмет страхування та зв'язок із загрозами, а також проаналізовано страхову й безпекову діяльність та наявність у страховій діяльності безпекових механізмів. Завершується розділ висновками в яких виокремлено низку питань, які потребували та й були предметом даного дослідження.

У другому розділі викладено концептуальний підхід до дослідження, де сформовано загальне бачення страхування як виду безпекової діяльності та організаційні етапи дослідження. Також подано характеристику наукових методів дослідження та опис того, як вони використовувалися у цьому процесі.

У третьому розділі викладено результати власного дослідження, де подано схематичні моделі безпекових механізмів страхування та їх місця у загальній структурі безпекових механізмів, їх опис. Також запропоновано теоретичну модель страхування як виду безпекової діяльності та її операційну модель, їх характеристику та значення у практичній та науковій діяльності

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається із анотації українською та англійською мовами, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (45 найменувань на 5 сторінках). Загальний обсяг роботи становить 70 сторінок, із них основний текст – 61 сторінка, які містять 6 рисунків та 4 таблиці.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ РИЗИКІВ ТА БЕЗПЕКОВИХ МЕХАНІЗМІВ, ЇХ РОЛІ В СТРАХУВАННІ

1.1. Ризик як предмет страхової діяльності

В умовах сьогодення ризики втратити власне життя, здоров'я, звичний рівень власного достатку, шанс реалізувати себе протягом свого життя та інші стосуються кожної людини, незалежно від рівня її добробуту, місця проживання, стану економіки країни проживання. Для українців, які вже понад два роки живуть в умовах війни, вони особливо актуальні, бо вірогідність настання цих ризиків для нас зростає в рази. І мова йде не лише про тих, хто залишився в Україні, але й про тих, хто виїхав за кордон і буде з нуля своє життя в новій країні. Подібна ситуація й зі суб'єктами господарювання.

Майже всі ці ризики можна мінімізувати за допомогою страхування. Наприклад, договір змішаного страхування життя допоможе впоратися з витратами на лікування в разі критичних захворювань, компенсувати втрату працездатності при нещасних випадках, забезпечити фінансово близьких та рідних у випадку смерті застрахованої особи та дозволить зробити накопичення, щоб мати додаткове забезпечення у старшому віці. У такий спосіб страхування використовується як складова система безпеки людини. Аналогічно безпекові механізми використовуються й суб'єктом господарювання. Але щоб так у реальному житті було, потрібно ці процеси й механізми постійно удосконалювати, зокрема й за результатами досліджень.

Діяльність суб'єктів господарювання відбувається в умовах впливу на неї ризиків, викликів, загроз та небезпек. На сьогодні, як в сучасній науці так і практиці не має єдиних усталених поглядів на ці основні поняття теорії безпекознавства. Тому доцільно розглянути зміст кожного та зв'язки між ними, оскільки це потрібно для формування концептуального бачення даного дослідження.

Ризик як поняття використовується для позначення невизначеності та є подією, що може відбутися або не відбутися і в результаті появи якої можливі негативний (збиток, втрати), нульовий (витрати й вигоди однакові) та позитивний (отримання доходу, прибутку) результати. Тлумачний словник української мови пояснює ризик як усвідомлена можливість небезпеки або можливість збитків чи неуспіху в якійсь справі [5 с. 1221].

Ризик в економічному розумінні передбачає втрати (збитки), ймовірність котрих пов'язана з наявністю невизначеності (браку або недостовірності інформації), а також зиск і прибуток, отримати, які можливо лише завдяки діям, пов'язаним з ризиком [42 с. 12].

Інші автори переконані, що ризик – це ймовірність зазнати збитки або упустити вигоду; кількісно вимірювана непевність отримати відповідний дохід або збитки [45].

У страхуванні, на думку Н. В. Ткаченко, ризик визначається як суб'єктивна оцінка об'єктивної невизначеності настання випадкової події, яка реалізувалася внаслідок непередбачуваних і / або не врахованих зовнішніх та внутрішніх прямих і опосередкованих впливів. Ризик у страхуванні характеризується щонайменше двома рисами, адже страхова компанія в процесі своєї діяльності має справу з двома великими групами ризиків – ризиками, що надходять від страхувальника, та ризиками самого страховика, або будь-якого іншого суб'єкта господарювання [31 с. 41-42].

На думку Ткаченка Н.В. є кілька типів ризиків, а саме: стратегічний, ринковий, фінансовий, операційний, інформаційний та ризик фінансової стійкості, наявність і рівень якого залежить від усіх інших. Водночас у структурі фінансового ризику науковець виділяє його специфічні складові – андерайтингову (пов'язаний зі специфікою страхового бізнесу, зокрема з політикою продажу страхових послуг), кредитну (характеризується ймовірністю виникнення у страхової компанії збитків внаслідок невиконання, невчасного або неповного виконання контрагентами фінансових зобов'язань перед компанією відповідно до умов договорів страхування й

перестраховування, договорів, пов'язаних із розміщенням тимчасово вільних коштів та інших договорів) та ліквідну (проявляється у неспроможності страхової компанії виконати свої зобов'язання через наявність неліквідних активів та труднощами з їх реалізацією) [32 С. 87-90].

У роботі «Класифікація загроз та ризиків економічній безпеці банку» автор зазначає, що ризиками, які впливають на стан економічної безпеки суб'єктів господарювання, є [12]:

- кризовий стан економіки, який виражається не тільки падінням виробництва, фінансовою нестійкістю багатьох організацій, але й розірванням господарських зв'язків;

- політична нестабільність у країні;

- відсутність або недосконалість деяких основних законодавчих актів, невідповідність між правовою базою і реально існуючою ситуацією; інфляція та ін.

В. Чаплига за результатами свого дослідження, які присвячені технологіям управління економічною безпекою, визначає, що ризик має дуальну природу і поєднує одночасно два основних поняття: «небезпека (ризик втрат, заподіяння шкоди)» і «сприятлива можливість (шанс)». Різниця між «небезпечною» і «сприятливою» ситуаціями залежить від цілей, поставлених перед суб'єктом управління економічною безпекою і відношенням до поточної ситуації [40 С. 39].

Говорушко Т. та Стецюк В. наголошують, що ризик породжується невизначеністю і конфліктністю, які існують незалежно від того, усвідомлюємо ми їх чи ні, враховують його особи, які приймають рішення, чи ні [30, с.54]. Водночас, Шірінян Л.В. визначає ризик як імовірність будь якої події, яка носить об'єктивний характер і настання якої може призвести до збитків або до отримання прибутку [43 с.115]. Сокиринська І. Г. доповнює і уточнює, зазначаючи, що «...це не тільки вартісне вираження ймовірності події, яка призводить до витрат або недоотримання доходів порівняно з

планом, прогнозом, проектом, програмою, а й можливість відхилення від цілей, заради яких приймалося рішення» [28 с. 39].

На думку автора [30] ризиком буде визнано лише таку невизначеність, яку можна оцінити кількісно. Дати найточнішу кількісну оцінку невизначених величин можна, обчисливши ймовірність їх появи. Методичні підходи до вимірювання ризиків охоплюють три види ймовірності: 1) ймовірність математична; 2) ймовірність статистична; 3) ймовірність експертна. Математична ймовірність є найбільш точною і найбільш складною в розрахунках. Визначається вона відношенням кількості ситуацій, при яких випадок настав до кількості ситуацій, при яких можлива поява такого випадку за умови, що всі випадки є взаємозалежними і можуть настати з однаковою ймовірністю. Статистична ймовірність є менш точною, базується на законі великих чисел і найбільш часто використовується в економічних розрахунках. Визначається як відношення кількості випадків певного виду до загальної кількості подібних випадків. Експертна ймовірність базується на особистих відчуттях, знаннях та практичному досвіді. Варто пам'ятати, що негативними наслідками непевної події можуть бути не лише прямі втрати (збитки), а й непрямі, скажімо, недоотримана (втрачена) очікувана користь, якої планувалося досягти у процесі господарської діяльності. Отже, ризик – це ймовірність зазнати втрат очікуваної економічної (фінансової) користі або прямих збитків через появу непевної (випадкової) події, що стосується майнового інтересу членів суспільства [30].

На думку Бомби тлумачення ризику, як одного з можливих проявів загрози є дещо некоректним, оскільки природа ризику – двояка:

- 1) ризик може мати позитивні наслідки (отримання зиску), а іншого – спричинити збитки;
- 2) може відбутися або не відбутися;
- 3) ризик – це усвідомлена можливість небезпеки;

4) ризик як можливість настання певної негативної події, що може відбутися в певний час за певних обставин, асоціюється з підприємництвом і питання ризику є прогнозованим;

5) ризик може забезпечити додаткову вигоду та джерело доходу – якщо ризик не настав страхова компанія не відшкодовує збитки, а премію отриману за надання послуги страхового захисту зараховує як дохід [2].

На її думку, у діяльності необхідно розрізняти:

- страхові ризики (які можна застрахувати);
нестрахові ризики (які не включаються в договір страхування), ризики діяльності безпосередньо страхової компанії [2].

Основними критеріями зачислення ризику до страхового мають бути:

- 1) ризик повинен бути ймовірним та мати випадковий характер;
- 2) настання страхового випадку не повинно бути пов'язано з волевиявленням страхувальника (застрахованої особи);
- 3) факт настання ризику невідомий у часі та просторі;
- 4) у разі настання страхового випадку наслідки ризику можна об'єктивно оцінити [2].

Враховуючи це, ризики також не будуть прийматися на страхування, якщо є спекулятивними чи пов'язаними з недобросовісними намірами страхувальників, з протиправними інтересами та забороненими діями [2].

Цікавим та логічним до трактування поняття «ризик» є підхід професора В. Франчука. На його думку ризик – це ймовірність того, що задумане може піти не так, або можливість настання негативної події (заподіяння шкоди). Інакше, ризик як ймовірність того, що те, що ми робимо може піти не так, є присутнім у кожній діяльності та підкреслює його обов'язковий зв'язок з конкретною діяльністю. Якщо ризик реалізується, то внаслідок цього можуть бути заподіяні збитки, руйнування тощо, а отже, виникає загроза або й небезпека [38].

У даному випадку такий підхід до розуміння поняття ризик є співзвучним з визначенням цього терміну у ДСТУ-2293-99, де він трактується

як ймовірність заподіяння шкоди з урахуванням її тяжкості [14]. У разі його реалізації наслідком є шкода, а шкода, своєю чергою, – це загроза. [38].

У процесі життєдіяльності поряд з ризиками мають місце й виклики. Виклик за своїм змістом є новою ситуацією у середовищі, яка ставить нові вимоги до ухвалення рішень. Виклики мобілізують зусилля для удосконалення діяльності та спонукають до розроблення нових технологій, підходів тощо. Водночас, за умови бездіяльності чи малоефективної діяльності відповідних суб'єктів, виклик може призвести до виникнення загрози [38].

У наукових джерелах є різні визначення цього поняття. Зокрема, Копитко М. І. та Літвін Н. М. вважають, що виклик – це сукупність обставин, не обов'язково негативного впливу, на які необхідно відреагувати, при цьому їх ігнорування може спричинити позитивні чи негативні наслідки для підприємства [21]. З такою думкою до певної міри можна погодитися, зважаючи на те, що вона є загальною.

Отже, *виклик* – це нова ситуація у середовищі, яка може створити певні можливості для розвитку або, навпаки, умови для виникнення загроз. [38]. З такою думкою можна цілком погодитися.

Загроза – це негативна дія, вплив на об'єкт. Загрози, які реалізуються, дестабілізують життєдіяльність людини, соціальної системи (організації, суспільства, держави), порушують її цілісність і завдають збитків. Своєю чергою, збитки можуть стати на заваді реалізації приватних, корпоративних чи національних інтересів. Отже, основною ознакою загрози є потенційні чи реальні збитки. [38].

У наукових джерелах є й інші думки щодо поняття «загроза». Зокрема, Мігус І. П. та Лаптев С. М. під загрозою розуміють певну подію, що впливає на діяльність суб'єктів господарювання [24]. Дане визначення є занадто загальним. Визначень поняття «загроза» є багато [20], проте, зміст, який закладено в них, є різноаспектним, погодитися з ним складно.

Т. Яворська у своїй монографії характеризує зовнішні та внутрішні загрози. До основних зовнішніх загроз належать: неспроможність наглядових

органів контролювати кризові тенденції на фінансовому ринку, високий рівень залежності від зовнішнього перестраховування, недосконалість вітчизняного страхового законодавства, розвиток страхового шахрайства як на національному, так і міжнародному рівнях, тінізація та криміналізація економіки, різка зміна валютного курсу та нестабільність курсу національної валюти, недобросовісні дії конкурентів на фінансовому ринку, кризові процеси у реальному секторі національної економіки [44].

Внутрішні загрози впливають на діяльність та фінансову стійкість окремо взятого суб'єкта страхового підприємництва, а потім вже можуть позначитися на страховому підприємстві країни загалом. Такі загрози породжуються здебільшого неналежною, помилковою політикою всередині страхової компанії, низьким рівнем менеджменту, що ухвалює необґрунтовані рішення [44].

У даному дослідженні ми використовуємо визначення поняття загроза, яке трактується як дія дестабілізуючих суб'єктивних або природних чинників, що заподіює збитки людині, соціально-економічній системі (суспільству, державі, організації тощо) [38].

Загроза завжди пошкоджує, руйнує конкретний об'єкт. Водночас, межею, за якою починається небезпека, є деструктивні граничні зміни внаслідок збитків, після яких виникає кризовий стан, коли практично немає ресурсів для розвитку і, зрештою, для життєдіяльності. Межа, за якою настає небезпека, для кожної людини, соціальної системи індивідуальна. Основними ознаками небезпеки є втрата контролю над ситуацією та кризовий стан [38].

Підсумовуючи наведене вище, видно, що у працях вітчизняних та іноземних науковців подається різне пояснення терміна «ризик» та класифікації ризиків на основі різних критеріїв. Як правило, вони не виключають, а доповнюють один одного. Також є очевидним, що у страховій діяльності її предметом є саме ризики. Саме ризики й страхуються для того аби у випадку їх реалізації можна було б зменшити їх негативний вплив шляхом страхового відшкодування. На підтвердження такого висновку

доцільно навести приклад США, де страхування знаходиться на дуже високому рівні. Щороку американські компанії зі страхування життя збирають мільярди доларів страхових премій. І це не тому, що їх рівень доходів американців дуже високий. За даними опитування Forbes Advisor, 44% американських домогосподарств зіткнулися б зі значними фінансовими труднощами протягом півроку, якби втратили основного годувальника в сім'ї, а 28% досягли б цієї межі лише за місяць. Але при цьому щонайменше троє з чотирьох дорослих американців мають ту чи іншу форму страхування життя. Американці розглядають страхування життя як засіб захисту своїх сімей від несплачених боргів та як засіб передачі спадку з покоління в покоління. За даними дослідження, 68% власників полісів страхування життя стверджують, що відчують себе фінансово захищеними. При цьому відчуття фінансової безпеки зростає до 78%, коли споживач має поліси страхування життя як від роботодавця, так і індивідуальні поліси. І фінансова безпека — це фундамент фінансової незалежності. Без страхування люди не змогли б купувати будинки, не їздили б на автомобілях, не будували б та не продавали б товари та не надавали б послуги. Отже страхування — це своєрідна система безпеки та ризик-менеджменту (управління ризиками), яка допомагає людям переходити від одного етапу життя до іншого (поки у нас не закриті базові потреби, ми швидше за все не наважимося на будь-які зміни в нашому житті), а також допомагає компаніям задовольняти потреби споживачів і впроваджувати інновації.

У масштабах суспільства відсутність страхування веде до великих ризиків, катастрофічних або критичних витрат, економічної нестабільності, падіння доходів, проблем у роботі будь-якого бізнесу та призупинення інвестицій у подальший розвиток інновацій.

Світ завжди мав і буде мати загрози, і щоб вони не перетворили світ на хаос, в ньому для протидії є безпекові механізми, в тому числі й в страхуванні шляхом страхового відшкодування чи страховий захист. У термінологічному словнику [17] страховий захист визначається як «економічні

відносини, пов'язані із запобіганням, локалізацією руйнівних наслідків стихійних та інших лих, а також із безумовним відшкодуванням завданих збитків». В іншому джерелі страховий захист трактується як сукупність економічних розподільчих і перерозподільних відносин, що склалися у процесі запобігання, подолання і відшкодування збитків, завданих конкретним об'єктам, матеріальним цінностям юридичних і фізичних осіб, життю і здоров'ю громадян [30].

Для подальшого розуміння ролі ризиків у страхуванні та механізмів страхового відшкодування доцільно ширше розглянути сутність страхування, його форми та види.

Слово «страхування» увійшло в українську мову давно. Воно має відповідники в інших мовах: «insuranse» – у англійській, «versicherungs» – у німецькій. Західні філологи вважають, що термін має латинське походження. У основі його слова *securus* і *sine cura*, що означають «безтурботний». Отже, страхування відбиває ідею застереження, захисту та безпеки [30].

В подальшому страхові відносини починають будуватись на основі внесення регулярних страхових платежів, які призводять до накопичення грошових засобів і створення страхового фонду. Страховий фонд розглядається як фонд відшкодування відповідних втрат і руйнувань, його призначення – відшкодування збитків в результаті настання страхового випадку з метою відновлення ситуації, її стабілізація. При цьому компенсаційна форма має ефективно поєднуватися з превентивною (попереджувальною).

Офіційне тлумачення страхування наведено в Законі України «Про страхування»: «Страхування – це вид цивільно - правових відносин щодо захисту майнових інтересів громадян та юридичних осіб у разі настання певних подій (страхових випадків), визначених договором страхування або чинним законодавством за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати громадянами та юридичними особами страхових платежів (страхових внесків, страхових премій)»[4]. У термінологічному словнику страхування

трактується як система заходів щодо утворення страхових (грошових) фондів, призначених для повного або часткового відшкодування втрат суб'єктам господарювання від непередбачених обставин (стихійних лих, аварій, нещасних випадків, невиконання зобов'язань контрагентами, що збанкрутували і т.ін.) та надання допомоги громадянам (чи їх сім'ям) у разі настання страхових випадків – досягнення певного віку, втрати працездатності, смерті тощо [17]. Досить широке визначення надає С.С. Осадець, який визначає страхування як «двосторонні економічні відносини, які полягають у тому, що страхувальник, сплачуючи грошовий внесок, забезпечує собі (чи третій особі) у разі настання події, обумовленої договором або законом, суму виплати з боку страховика, який утримує певний обсяг відповідальності і для її забезпечення поповнює та ефективно розміщує резерви, вживає превентивні заходи, спрямовані на зменшення ризику, а при потребі перестраховує частину своєї відповідальності» [30]. Горбач Л.М. вважає, що суть страхової діяльності «полягає в утворенні спеціалізованими організаціями страховиками – страхового фонду в грошовому вираженні, який формується із внесків страхувальників з метою відшкодування з нього збитків, спричинених окремим страхувальникам у результаті настання страхових випадків, передбачених договором страхування або чинним законодавством» [9]. Гаманкова О. О. пропонує таке визначення категорії страхування: «Страховання – це економічна категорія, яка виражає відносини розподілу та обміну, що виникають між учасниками з приводу формування, розподілу та використання цільових грошових фондів, призначених для забезпечення страхового захисту» [7]. Ротова Т. А. розглядає страхування як систему економічних відносин, які виникають між двома сторонами (страховиком і страхувальником) щодо забезпечення захисту майнових інтересів останнього за рахунок сплати ним страхових платежів до спеціально створених для цього цільових фондів, звідки здійснюється відшкодування збитків [26].

Аналіз наведених вище та інших наукових праць, показав, що страхування здійснюється в певній формі. Форми страхування – порядок

організації страхування на засадах добровільності або обов'язковості. Отже, за формою страхування поділяється на добровільне та обов'язкове. Також на сьогодні існує багато різних видів страхування за кожною з наведених форм. У діючому законодавстві на наукових працях вони детально описані та є зрозумілими, у зв'язку з чим, та з урахуванням завдань даного дослідження, немає потреба у детальному їх аналізі.

1.2. Понятійно-категоріальний апарат безпекових механізмів

Дослідження сутності, структури безпекових механізмів доцільно розпочати з розгляду основного й загального поняття «безпека», а відтак уже й дослідити безпекові механізми, завдяки яким безпека як діяльність реалізується.

Поняття «безпека» вперше з'явилося у словнику французької мови, в 1190 році, в якому цей термін трактувався як «душевний стан людини та захищеності від будь-яких небезпек».

Першим нормативно-правовим актом, в якому було сформовано основні положення про потребу та важливість формування механізмів забезпечення безпеки на всіх рівнях функціонування суспільства та держави, стала Декларація незалежності США, яка була ухвалена в 1776 році [11]. Відповідно даної Декларації, кожна людина-громадянин США має право на безпечне існування, що повинно в повній мірі забезпечити держава.

В XIX-XX століття безпека як наука розвивалася, формувалися наукові безпекові школи. На сьогодні поняття «безпека» набуло нових змістових особливостей шляхом активних наукових досліджень, де науковці переосмислили понятійно-категоріальний апарат безпеки та продовжують це робити й сьогодні. Так, до прикладу, на думку М. Лєскова поняття «безпека» слід трактувати як «тип динамічної рівноваги, що є характерною особливістю комплексних за своєю будовою саморегульованих систем та станів, що виявляється у постійній підтримці вітальних параметрів життєдіяльності» [23]

С. Урба [159, с. 225], поняття «безпека» визначає як відсутність небезпек та загроз, синхронність та надійність системи».

В той же час, на думку Н. Козаківа поняття «безпека» слід визначати як певний стан стійкості та адаптивності до негативних впливів та протекції від зовнішніх та внутрішніх загроз, при цьому забезпечуючи існування відносно стійких умов життєдіяльності, які є сприятливими для подальшого розвитку [19].

Конкретніші визначення поняття «безпека» пропонуються науковцями в контексті забезпечення безпеки на рівні підприємства (табл. 1.1)

Таблиця 1.1

Основні погляди щодо сутності поняття «безпека підприємства»

Автор	Визначення
[18]	стан максимальної ефективності діяльності підприємства в контексті раціонального використання ресурсів для превенції загроз, ризиків та забезпечення стабільної діяльності підприємства у короткостроковій та довгостроковій перспективі
[19]	стан захищеності функціональної сфери підприємства від негативного впливу зовнішнього середовища, а також як можливість оперативної елімінації різних видів загроз та ризиків. стан адаптації до нових умов функціонування підприємства, які не чинять негативний вплив
[13]	сукупність заходів, які виступають сприяючими чинниками щодо покращення фінансової стійкості та стабільності підприємства в умовах нестабільної та динамічної економіки, а також як заходи протекції комерційних інтересів та таємниць від впливу негативних чинників та процесів
[8с. 140]	певна організована сукупність чинників впливу на функціональну та організаційну структуру підприємства, які забезпечують стан рівноваги, стійкості та перманентної можливості підприємства до виживання та розвитку за умови впливу дестабілізуючих факторів
[16с. 29]	стан захищеності функціонального, науково-технічного та кадрового потенціалу підприємства від впливу прямих та опосередкованих загроз та ризиків

На даний час є багато різних підходів до розгляду цього поняття. На думку автора варто виокремити науковий підхід, в рамках якого й будуть проводитися наукові дослідження, а безпека розглядається як стан системи в межах граничних значень та безпекова діяльність. За змістом це є комплексний підхід.

Започаткував та розвиває зазначений підхід у безпекознавстві професор В. Франчук [36 с. 80]. На його думку, під безпековою діяльністю підприємства слід розуміти «...форму активного ставлення суб'єктів безпеки до безпекової дійсності, зміст якого полягає у проведенні в ній відповідних змін на основі засвоєння та розвитку безпекової культури. Тобто це діяльність, спрямована на протидію загрозам, відновлення діяльності з метою захисту корпоративних інтересів, збереження цілісності процесів чи системи на основі засвоєння та розвитку безпекової культури».

В. Фостяк під безпековою діяльністю підприємства, розуміє таку діяльність, яка пов'язана з тісною співпрацею із зовнішніми суб'єктами безпеки з метою досягнення високого рівня динамічної стійкості функціонування та формування безпечних умов розвитку через захищеність від дії зовнішніх й внутрішніх загроз та мінімізацію ризиків [33 с. 27].

Важливе місце в забезпеченні безпеки інакше у безпековій діяльності відіграють безпекові механізми.

Розглядаючи сутність поняття «безпековий механізм», І. Шевчук зазначає «це здебільшого комплекс заходів, які направлені на протидію загрозам інтересів у сфері економічної безпеки і реалізуються через організацію цілої низки діяльностей оперативного реагування» [41 с.101].

За змістом безпекова діяльність має комплексний характер та структурно містить три складових механізми: а) інформаційно-оперативні; б) попереджувально-профілактичні; в) ліквідаційно-відновлювальні [37].

В подальших наукових дослідженнях практики безпекової діяльності в частині застосування зазначених її механізмів автор В.І. Франчук дещо

уточнив у структурі зазначених безпекових механізмів, запропонувавши наступний їх поділ та визначення:

1) механізми попередження загроз до початку її виникнення або реалізації;

2) механізми виявлення загроз;

3) механізми ліквідації загроз;

4) механізми відновлення діяльності, стану та відшкодування збитків [36].

Сутність та роль кожного із зазначених механізмів подано нижче.

Під попереджувальними механізмами безпекової діяльності розуміється сукупність відповідних видів діяльності, методів та засобів, пов'язаних з розробкою нормативних, організаційних документів та управлінських рішень з питань безпеки підприємства та їх застосування для попередження виникнення або дії загрози [36].

Використання механізмів попередження загроз передбачає розробку нормативно-правового забезпечення та формування умов, які б попереджували потенційні чи реальні втрати у процесі діяльності соціальної системи. [36].

Механізм виявлення загроз - це сукупність відповідних видів діяльності, методів та засобів пов'язаних зі збором і аналізом інформації про загрози та документуванням протиправних дій у відповідному часі та просторі [36].

Під механізмами ліквідації (припинення)загроз розуміється сукупність видів безпекової діяльності та відповідних конфіденційних методів, методів роботи у надзвичайних ситуаціях, а також засобів, пов'язаних з ліквідацією (припиненням) загроз на будь-якій стадії її реалізації. Використання суб'єктами безпекової діяльності ліквідаційних механізмів створює відповідні умови та можливості для ліквідації (припинення) загроз. Наприклад, запровадження охорони на підприємстві дозволяє затримувати осіб, що вчиняють крадіжки на виробництві [36].

Під механізмами відновлення та відшкодування збитків розуміється сукупність видів безпекової діяльності та відповідних методів й засобів,

необхідних для відновлення процесів, кількісних чи якісних показників діяльності, зв'язків та цілісності підприємства тощо після реалізації загрози, а також відшкодування за завданні збитки. [36].

Продовжуючи дослідження безпекової діяльності Фостяк В. І. характеризує її такими ключовими параметрами:

- безперервний процес з моменту заснування підприємства і до його ліквідації;

- має місце в усіх аспектах функціонування підприємства, які можуть характеризуватися можливістю виникнення ризиків і загроз як першопричин зниження рівня безпеки;

- така діяльність повинна бути ресурсно-забезпеченою, тобто фінансовими, матеріальними, трудовими та інформаційними ресурсами;

- результат такої діяльності полягає у формуванні безпечних умов розвитку підприємства [34].

Враховуючи ці параметри Фостяк В. вважає, що безпекова діяльність підприємства – це діяльність підприємства у співпраці із зовнішніми суб'єктами безпеки для забезпечення власної динамічної стійкості функціонування та формування безпечних умов розвитку через захищеність від дії зовнішніх і внутрішніх загроз та мінімізацію ризиків [34 с.129].

Ключовим при визначенні безпекової діяльності страхових компаній будуть наступні ознаки:

- 1) самостійна діяльність на основі використання різних можливостей для створення захисту матеріальних, фінансових, людських, інформаційних ресурсів;

- 2) діяльність не з метою отримання прибутку, а з метою – захисту і як результат розвитку та подальшого функціонування страхової компанії;

- 3) систематична діяльність, яку організовує безпосередньо страхова компанія у межах як чинних нормативних актів, законів, так власної ініціативи та підходів;

4) постійна діяльність, здійснювана на свій ризик і під свою майнову відповідальність [З с.23-24].

Отже, безпекова діяльність страхових компаній – самостійна, систематична, здійснювана на свій ризик діяльність страхових компаній щодо виявлення (вивчення), запобігання, послаблення та усунення (відвернення) загроз [З С. 23–24].

Бомба пропонує поділити безпекову діяльність страхових компаній на два види:

- активна безпекова діяльність – діяльність, що ґрунтується на випередженні дій, які містять у собі загрозу та спрямована на захист від можливих матеріальних, людських та фінансових втрат. Оцінити її ефективність можна буде, коли наявні чи можливі збитки будуть менші від встановлених показників.

- пасивна безпекова діяльність – діяльність, яка реалізується страховими компаніями після настання небезпечної події і спрямована на виживання страховика, а не на розвиток [З С. 23–24].

Також у зазначеній дисертації, з урахуванням специфіки діяльності страхових компаній, пропонується розділяти безпекову діяльність страхових компаній на:

- безпекову діяльність ризикових страхових компаній;
- безпекову діяльність страхових компаній життя [З С. 23–24].

Їх відмінність, на думку зазначеної авторки дисертації, у такій діяльності полягатиме у наступному:

- безпекова діяльність страхових компаній життя, спрямована на гарантування безпеки та прибутковості страхових внесків, що дає змогу зберігати їх реальну вартість протягом строку інвестування, а за необхідності – перетворювати страхові інвестиції у ліквідні кошти для виконання зобов'язань перед страхувальниками. Така спрямованість діяльності зумовлена природою функціонування страхової компанії життя, оскільки не

лише виплата страхового відшкодування у разі настання страхових випадків є завданням страховиків, а належне накопичення страхових внесків.

безпекова діяльність ризикових страхових компаній, спрямована на гарантування виплат страхового відшкодування у разі настання страхових випадків, пов'язаних із майном та працездатністю страхувальників та застрахованих осіб [3, С. 23–24].

Також у цій дисертаційній роботі визначено й основні завдання безпекової діяльності страхових компаній, а саме:

- забезпечення стійкості економічного розвитку страхових компаній;
- нейтралізація впливу зовнішніх кризових ситуацій та навмисних дій конкурентів;
- підвищення іміджу страхових компаній та максимізація їх ринкової вартості;
- протидія розвитку страховому шахрайству;
- зменшення залежності страхових компаній від зовнішнього перестраховування;

зростання обсягів інвестування, дохідність якого часто може покривати негативний фінансовий результат від страхової діяльності, збільшувати обсяги власного капіталу страховиків, який у кризових ситуаціях може використовуватися для виконання взятих зобов'язань [3, С. 23–24].

Висновки до розділу 1

Проведений аналіз наукових джерел показав, що питанням ризиків приділяється значна увага, мають місце різні підходи до тлумачення їх змісту. В страхуванні ризик є одним із основних термінів та розглядається як предмет страхової діяльності. Також є кілька публікацій у яких розглядаються механізми безпекової діяльності, сутність самої безпекової діяльності, зокрема й безпекової діяльності страхової компанії.

Разом з тим залишилися не до кінця дослідженими ще низка питань, а саме:

- недостатньо наукової інформації, тобто знань про страхову діяльність через призму безпекознавства;
- немає ідей чи загального бачення, концептуального наукового підходу до страхування як виду безпекової діяльності;
- не досліджено безпекових механізмів страхування, їх структури тощо та невизначено їх зв'язок з механізмами безпекової діяльності;
- не розроблено й науково не обгрунтовано структури й механізму страхування як виду безпекової діяльності.

РОЗДІЛ 2

КОЦЕПТУАЛЬНИЙ ПІДХІД, ОРГАНІЗАЦІЯ ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

2.1. Концептуальний підхід та організація дослідження

Перед тим, як організувати дослідження, насамперед необхідно сформулювати його концепцію. У наукових джерелах є різні трактування поняття «концепція», аналіз яких дозволив їх звести до чотирьох основних положень у межах яких концепція розуміється як:

- 1) спосіб сприйняття, розуміння та трактування будь-яких явищ, подій;
- 2) основна ідея чогось: будь-якої теорії, діяльності тощо;
- 3) головний задум, думка;
- 4) система взаємопов'язаних і таких, що впливають один із одного поглядів на ті чи інші явища чи процеси.

У даній роботі на думку автора, концепція дослідження, – це взаємопов'язані й такі, що впливають один із одного загальні погляди на сутність та основні структурні безпекові механізми страхування як виду безпекової діяльності, зв'язки між ними та як основний його задум.

Концептуальний підхід розкриває основне бачення змісту страхування як виду безпекової діяльності та системний його характер, що своєю чергою впливає на організацію наукового дослідження, підбір відповідних наукових методів. Важливим у цьому процесі є знання основних характеристик страхування, його форм і видів та безпекових механізмів. Саме з виокремлення таких характеристик слід розпочинати формування концептуальних засад організації дослідження страхування на предмет наявності у нього з погляду безпекознавства відповідних безпекових механізмів.

Наведений у попередніх підрозділах (1.1, 1.2,) аналіз наукових джерел з питань страхування та безпеки дозволяють виділити основні концептуальні характеристики страхування як безпекового виду діяльності (рис. 2.1).

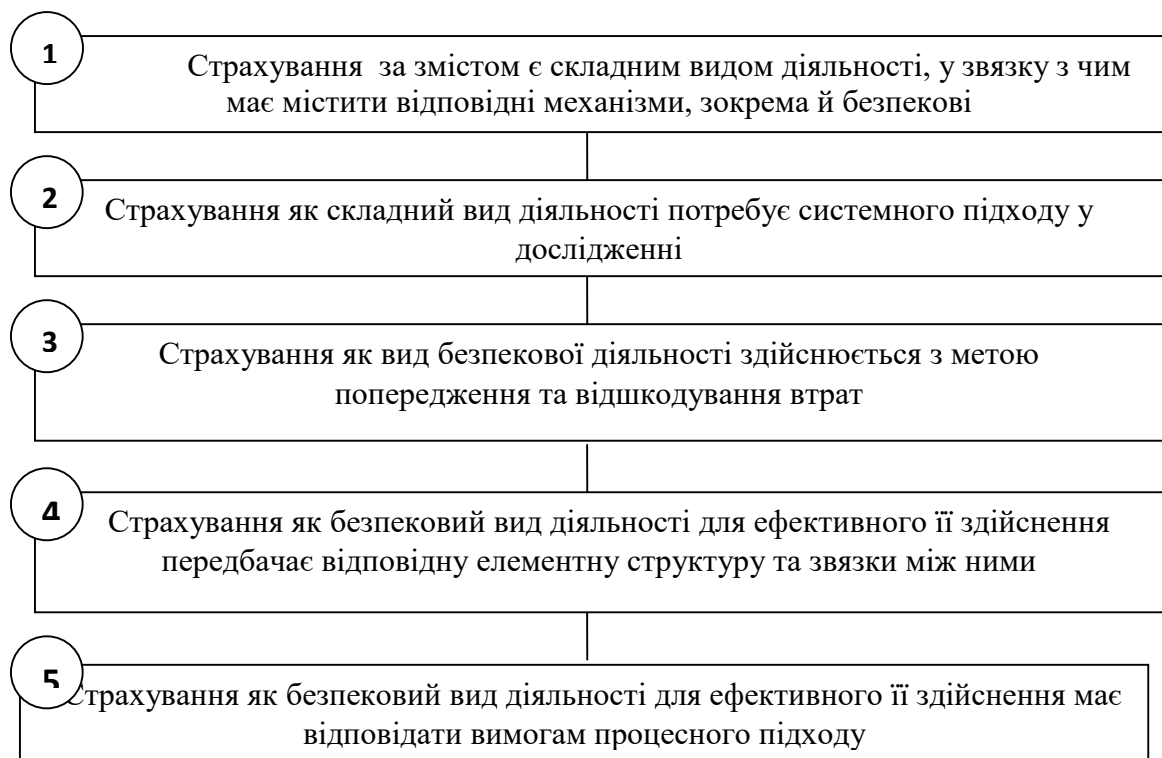

Рис 2.1. Концептуальні характеристики страхування як виду безпекової діяльності

Авторська розробка.

Наведені вище характеристики страхування, як безпекового виду діяльності, своєю чергою дозволяють логічно і системно їх розглянути та організувати дослідження. Їх сутність викладено нижче з урахуванням етапів дослідження.

На першому етапі дослідження здійснювався аналіз наукових джерел, та нормативно-правої бази з питань страхування. Підчас роботи з науковою літературою та нормативно-правовими актами концептуально виходили з того, що страхування, складовою якого є й страхове відшкодування, може з іншого боку розглядатися таким, що містить безпекові механізми, у зв'язку з чим відноситься водночас до виду безпекової діяльності суб'єкта господарювання. З огляду на таке концептуальне бачення ролі страхування в діяльності суб'єкта господарювання проводився підбір та аналіз наукових джерел. За результатами цього аналізу було встановлено низку питань, які, виходячи з концептуального бачення проведення дослідження, виявилися ще

недостатньо у науковому плані розробленими. Вони викладені у висновку до першого розділу.

На другому етапі організації дослідження з урахуванням результату аналізу наукових та нормативно-правових джерел та встановлених питань, що потребують наукового розроблення, було сформульовано актуальність дослідження, визначено його основну мету та завдання, об'єкт та предмет.

На третьому етапі дослідження увага була приділена вирішенню наступних наукових завдань, у процесі якого під кожне завдання здійснювався підбір відповідних наукових методів та безпосереднє дослідження. Зокрема, насамперед автором було визначено основні безпекові механізми страхування, та для кращого їх сприйняття та розуміння експертами було розроблено їх схематичні моделі:

- 1) попереджувально-профілактичних безпекових механізмів страхової діяльності;
- 2) відновлювальних безпекових механізмів страхової діяльності;
- 3) безпекових механізмів страхування у загальній структурі механізмів безпекової діяльності.

Для їх більш наукового обґрунтування було організовано експертне опитування. У зв'язку з чим, було розроблено експертний лист оцінювання, який подано у додатках, результати оцінювання викладено у таблиці 3.1. та їх аналіз у підрозділі 3.1.

Також на цьому етапі було розроблено структуру теоретичної моделі страхування як виду безпекової діяльності, у процесі чого значну увагу приділялася підбору відповідних основних елементів та встановлення зв'язків між ними. Для посилення її наукового обґрунтування було проведено експертне опитування, для чого розроблено анкету опитування. Аналогічно було розроблено анкету та проведено опитування експертів на предмет ролі теоретичної моделі страхування як виду безпекової діяльності у практичній та науковій діяльності. Анкети подано у додатках, результати дослідження викладено у підрозділі 3.2. та відповідних: рисунку 3.4. і таблицях 3.2, 3.3.

Окрім цього, для розгляду страхування як виду безпекової діяльності з погляду процесного підходу, було розроблено відповідну її операційну модель, яка подана на рис.3.5.

На третьому завершальному етапі підготовки роботи було оформлення проведених досліджень відповідно до встановлених вимог.

2.2. Методи дослідження, їх характеристика та порядок використання

Для проведення досліджень використовуються відповідні "методи дослідження". У філософських словниках "метод" (шлях, спосіб пізнання, дослідження, простежування) визначається як спосіб досягнення певної мети, сукупність прийомів або операцій практичного або теоретичного освоєння дійсності. Метод є шлях пізнання, що дослідник прокладає до свого предмета, керуючись певною гіпотезою. [10, с. 15]. Визначень поняття "метод дослідження" існує декілька.

У даній роботі під методом дослідження розуміється – процедура, складовими якої є певні дії або операції, за допомогою яких здобувається й обґрунтовується нове знання в науці.

Під час проведення дослідження використовувався комплекс наукових методів, а саме:

- 1) аналіз;
- 2) експертне опитування;
- 3) моделювання;
- 4) графічний метод;
- 5) методи математичної статистики.

Аналіз (грецьк. – розклад, розчленування) – метод дослідження, що передбачає мислене або практичне розчленування цілого на складові частини, кожна з яких аналізується окремо у межах єдиного цілого, а також з'ясування логічної форми, тобто структури засобами формальної логіки.

За результатами аналізу необхідно виокремити характерні риси явища, яке вивчається, та властиві йому закономірності розвитку.

Зміст аналізу як методу дослідження полягає у розкладанні предмету дослідження на частини і дослідженні кожної з них окремо.

В наукових дослідженнях використовуються такі види аналізу: елементарний та причинно-наслідковий. Елементарний аналіз має характер опису, оскільки предмет дослідження розкладається на частини без дослідження між ними будь-яких зв'язків. Найчастіше в наукових дослідженнях елементарний аналіз використовується для підготовки до виявлення проблемних ситуацій, що досліджуються. Причинно-наслідковий аналіз передбачає вивчення зв'язків, що виникають між окремими частинами предмету дослідження.

Застосування методу аналізу в наукових дослідженнях складається із трьох фаз:

- 1) підтвердження того, що є;
- 2) критика і оцінка явища на фоні його причин і результатів, а також різного роду залежностей між ними та з іншими явищами;
- 3) визначення внесків, а також пропорцій найбільш властивих змін.

Аналіз як науковий метод дослідження у даній роботі використовувався:

- 1) для проведення аналізу наукових джерел, за результатами якого було встановлено положення з якими автор погоджується та використовує їх як базу та орієнтир у власних дослідженнях. Зокрема це стосується визначень основних понять;
- 2) для визначення та виокремлення питань, які ще недосліджені або недостатньо досліджені з обраної теми. Вони викладені у висновку до першого розділу роботи;
- 3) для опису результатів експертного оцінювання, який подано у розділах 3.1 та 3.2.

Експертне опитування як науковий метод застосовується коли неможливо або досить важко одержати кількісні значення показників, а також

факторів, які на них впливають. Цей метод передбачає наявність певної кількості експертів та досить високу їх кваліфікацію. Експерти мають відбиратися за критеріями, які б засвідчували їх рівень підготовленості: стаж роботи; кваліфікація; фаховість; наявності наукового ступеня та ін. При обробці результатів більшу вагу має оцінка того експерт, у якого в сукупності цих фахових ознак більше. Кількість експертів має бути непарною та оптимальною. При малій кількості експертів результати можуть мати суб'єктивніший характер, при великій - може бути низький показник узгодженості думок експертів, а відтак велика помилка в результатах оцінки. Для проведення експертного опитування розробляється відповідна анкета з питаннями та якісна чи кількісна або якісна і кількісна шкала оцінювання, а також порядок оцінювання.

У даному дослідженні автором було організовано й проведено експертне оцінювання:

- 1) наявності у складових страхової діяльності безпекових механізмів;
- 2) структури моделі страхування як виду безпекової діяльності;
- 3) ролі теоретичної моделі страхування як виду безпекової діяльності в практичній та науковій діяльності.

У якості експертів виступили відомі вітчизняні фахівці у сфері страхування та безпеки страхових компаній. Відбір експертів здійснювався за зазначеними вище критеріями.

Для проведення експертної оцінки наявності у складових страхової діяльності безпекових механізмів було розроблено й запропоновано експертам експертний лист, де викладено у якості параметрів оцінки основні компоненти страхової діяльності та перелік безпекових механізмів як варіанти для обрання відповідей. Анкета передбачала вісім запитань на кожне з яких експерт мав обрати відповідний чи відповідні на його думку безпекові механізми, які містяться в цій складові страхової діяльності. Анкета подана в додатку А, а результати експертного опитування викладено у розділі 3.1. та таблиці 3.1.

Для проведення експертної оцінки структури моделі страхування як виду безпечної діяльності було розроблено й запропоновано експертам експертний лист, де викладено у якості параметрів оцінки основні структурні елементи зазначеної моделі та варіанти відповідей: «так», «важко оцінити» та «ні».. Анкета передбачала сім запитань на кожне з яких експерт мав обрати відповідний один варіант відповіді.. Анкета подана в додатку Б, а результати експертного опитування викладено у розділі 3.2. та таблиці 3.2.

Для проведення експертної оцінки ролі теоретичної моделі страхування як виду безпечної діяльності в практичній та науковій діяльності було розроблено й запропоновано експертам експертний лист, де викладено сім запитань на кожне з яких експерт мав обрати відповідний один варіант відповіді: «так», «важко оцінити», «ні». Анкета подана в додатку В, а результати експертного опитування викладено у розділі 3.2. та таблиці 3.3.

Моделювання в широкому розумінні — це особливий пізнавальний процес, який відбувається у спосіб теоретичного та практичного опосередкованого пізнання суб'єктом, замість безпосереднього об'єкта пізнання, об'єкта-замінника, який створюється чи обирається як подібний, досліджується, а здобута інформація переноситься на реальний предмет вивчення. Інакше це процес відбувається шляхом абстрагування від другорядних структурних елементів, несуттєвих властивостей, зв'язків, відносин та виокремлення тих основних складових, що становлять науковий інтерес для дослідника. Абстрагування здійснюється наступним чином: спочатку визначаються основні структурні елементи, властивості, зв'язки тощо, які зберігають головне в складному та за своїм змістом є спрощеною моделлю досліджуваного об'єкта.

Таким чином *моделювання* - це вивчення об'єкта шляхом створення та дослідження його копії (моделі), яка за своїми властивостями відтворює властивості об'єкта, що досліджується. Відтак моделювання це загальнонауковий метод дослідження, використовуючи який, вивчається не

сам об'єкт пізнання, а його відображення у вигляді так званої моделі, а результат дослідження переноситься з моделі на об'єкт.

Моделювання як метод пізнання використовується тоді, коли безпосереднє дослідження оригіналу неможливе або естетично не рекомендоване.

Результатом моделювання є модель. Модель — відтворення чи відображення об'єкту, задуму (конструкцій), опису чи розрахунків, що відображає, імітує, відтворює принципи внутрішньої організації або функціонування, певні властивості, ознаки чи/та характеристики об'єкта дослідження чи відтворення (оригіналу). Модель — це проєкт, інформаційне, натурно-матеріальне чи описово-макетне уявлення предмета.

Модель в основних конструкціях та функціоналу відповідає оригіналу, замінює його в процесі дослідження і дозволяє отримати про нього або про його частини інформацію. Моделі за формою є різними: у вигляді малюнків, креслень, схем, таблиць, матриць, символів або описуються у вигляді тексту. Моделі, які використовуються в науці, поділяються на дві групи: До першої групи відносяться всі матеріальні предметні моделі, які імітують структуру або функції об'єкта й безпосередньо сприймаються органами відчуття. До другої групи належать обчислювальні моделі, які існують як відображення об'єктів, що не можуть бути безпосередньо сприйняті за допомогою органів відчуття. Їх поділяють на наочні та логікосимволічні. Наочні моделі бувають у вигляді слів, схем, креслень або просторових конструкцій. Логіко-символічні (знакові) моделі будуються як логічні та математичні розрахунки у вигляді символів, інакше це математичні моделі. Ці моделі цінні з погляду полегшення шляхів пізнання, так як їх подальше перетворення і наступна конкретизація дозволяє пізнати невідоме, поглибити знання уже невідомого і дати на основі цих знань практичне рішення.

У даному дослідженні моделювання як науковий метод використовувався для розроблення двох моделей:

- 4) моделі попереджувально-профілактичних безпекових механізмів страхової діяльності;
- 5) моделі відновлювальних безпекових механізмів страхової діяльності;
- 6) структурної моделі безпекових механізмів страхування у загальній структурі механізмів безпекової діяльності;
- 7) теоретичної моделі страхування як виду безпекової діяльності;
- 8) процесної моделі страхування як виду безпекової діяльності.

У процесі формування моделі попереджувально-профілактичних безпекових механізмів страхової діяльності були використанні результати аналізу наукових джерел, що дозволило встановити основні її сім елементів та зв'язки між ними. Такими структурними елементами є: держава, суб'єкт господарювання (страхувальник), об'єкт страхування, страхування, закони і підзаконні акти з питань страхування, наявність внутрішніх нормативно-правових документів та управлінських рішень з питань страхування страховика, можливості застосування законодавчої бази з питань страхування. Зазначена модель описана в підрозділі 3.1. та відображена на рисунку 3.1.

Формуючи модель відновлювальних безпекових механізмів страхової діяльності були також використанні результати аналізу наукових джерел, що дозволило встановити основні її сім елементів та зв'язки між ними. Такими структурними елементами є: діяльність держави, діяльність страхувальника, діяльність страховика, страхування, використання формальних умов, норм процедур, порядку страхового відшкодування, збитки, страхове відшкодування. Зазначена модель описана в підрозділі 3.1. та відображена на рисунку 3.2.

Проектуючи структурну модель безпекових механізмів страхування у загальній структурі механізмів безпекової діяльності також використовувалися результати аналізу наукових джерел, що дозволило встановити основні її елементи та зв'язки між ними. Такими структурними елементами є: суб'єкт господарювання, безпекові механізми, страхування, самострахування, страхові організації, наявність нормативно-правової бази з

питань страхування у держави та страховика, страхове відшкодування. Зазначена модель описана в підрозділі 3.1. та відображена на рисунку 3.3.

Розробляючи теоретичну модель страхування як виду безпекової діяльності також використовувалися результати аналізу наукових джерел, що дозволило встановити основні її дев'ять елементів та зв'язки між ними.. Зазначена модель описана в підрозділі 3.2. та відображена на рисунку 3.4.

Для розробки процесної моделі страхування як виду безпекової діяльності, тобто моделі, в якій відображається сам процес діяльності також використовувалися результати аналізу наукових джерел, що дозволило встановити основні елементи та зв'язки між ними. Зазначена модель чітко демонструє для чого ці безпекові механізми потрібні, що для цього потрібно на вході та що отримаємо на виході, тобто який має бути результат та які обмеження потрібно враховувати в страхуванні з погляду безпекової діяльності. Зазначена модель описана в підрозділі 3.2. та відображена на рисунку 3.4.

Графічний метод – це метод ілюстрації, наочного пояснення, супроводження отриманих результатів іншими науковими методами. Графічний метод це не самостійний метод наукового дослідження, а додатковий, який використовується в доповнення до іншого, завдяки якому здобуто нові наукові результати.

У даній роботі графічний метод використовувався разом з моделюванням, завдяки якому зміст кожної моделі, що сформовано з відповідних структурних елементів та зав'язків між ними, подано у вигляді схем. Це своєю чергою сприяє кращому розумінню змісту цієї моделі та сприйняття її як чогось цілісного, з одного боку, та ролі кожного елемента в цій цілісності. Такі схематичні інформаційні моделі є зрозумілими як для науковця так і практика, які займаються, наприклад: страховим відшкодуванням в реальній щоденній практичній роботі чи дослідженням проблем страхового відшкодування. Результатом використання графічного

методу є розроблені схеми моделей, що представлені на рисунках: 3.1., 3.2., 3.3., 3.4., 3.5., 3.6.

Графічний метод також використовувався разом з методом експертного опитування, результати якого подано у формі таблиць: 3.1, 3.2, 3.3, 3.4.

Методи математичної статистики. Із методів математичної статистики використовувався методи обробки результатів експертного оцінювання – метод визначення максимального значення. Реалізовувався даний метод наступним чином:

1. Для обробки результатів експертного оцінювання наявності у складових страхової діяльності безпекових механізмів та результатів експертного оцінювання структури моделі страхування як виду безпекової діяльності по кожному параметру оцінювання виставлявся лише один бал, в результаті чого цей параметр міг бути оцінений в максимальну кількість балів, яка дорівнює кількості експертів або 100%. У таблицях виставлено уже кінцеві результати у відсотках.

2. Для обробки результатів експертного оцінювання ролі теоретичної моделі страхування як виду безпекової діяльності в практичній та науковій діяльності по кожному параметру оцінювання виставлявся один бал за кожен вибір у шкалі вибору, яка передбачала чотири варіанти. Кожен експерт міг обрати всі варіанти. Проте розрахунок проводився не параметрами оцінювання, а за варіантами вибору до кожного параметру, в результаті чого він міг бути оцінений в максимальну кількість балів, яка дорівнює кількості експертів або 100% . У таблиці виставлено уже кінцеві результати у відсотках.

Висновки до розділу 2

Для забезпечення якості дослідження та достовірності отриманих результатів було сформульовано концептуальний підхід до дослідження страхування як виду безпекової діяльності, який трактується як взаємопов'язані й такі, що впливають один із одного загальні погляди на сутність та основні структурні безпекові механізми страхування як виду безпекової діяльності,

зв'язки між ними та як основний його задум. Запропонований концептуальний підхід розкриває системний характер змісту страхування як виду безпекової діяльності, що своєю чергою дозволило організаційно сформувати етапи дослідження та здійснити підбір відповідних наукових методів. Зокрема, використовувалися такі наукові методи як: експертне опитування, моделювання, графічний метод, а з методів математичної статистики - метод визначення максимального значення. Зазначені методи дозволили системно провести дослідження та отримати достовірні наукові результати.

РОЗДІЛ 3

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ, ЇХ АНАЛІЗ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ

3.1. Визначення та характеристика безпекових механізмів страхування

У підрозділі 1.2 було проведено теоретичний аналіз наукових публікацій з питань безпеки, безпекової діяльності та її безпекових механізмів. У даному дослідженні автор поділяє думку професора В. Франчука, який обґрунтував структуру безпекових механізмів, що передбачає наступні:

- 1) попереджувально-профілактичні;
- 2) інформаційно-виявляючі;
- 3) ліквідаційні;
- 4) відновлювальні [36].

Безперечно, що не всі зазначені механізми містить страхова діяльність. Для їх встановлення було проведено аналіз змісту страхової діяльності, який викладено нижче.

Під *попереджувально-профілактичними безпековими механізмами* страхової діяльності розуміється наявність законів, підзаконних актів з питань страхування, наявність та діяльність страхових компаній, а також наявність внутрішніх нормативних документів та інших управлінських рішень з питань страхування на рівні суб'єкта господарювання та дотримання ним чинного страхового законодавства.

Основне призначення попереджувально-профілактичних механізмів страхування полягає у формуванні умов та інструментів, які можна було б використовувати у разі настання страхового випадку для організації страхових виплат і в такий спосіб попереджати втрати. У випадку їх відсутності, наприклад угоди про страхування об'єкта, який має великий ризик виникнення пожежі, у зв'язку проведенням відповідних пожежонебезпечних робіт, отримати страхове відшкодування не буде можливості.

Попереджувально-профілактичні механізми у страховій діяльності формуються а двох рівнях: державному та на рівні підприємства.

На державному вони розробляються та застосовуються у формі законів України та підзаконних актів, які регулюють та регламентують страхову діяльність, порядок укладання договорів про страхування, відповідну правову базу для створення організаціями резервного (страхового) фонду тощо.

На рівні підприємства, необхідно розробляти відповідні безпекові норми та включати їх: в статут, у контракти, а також укладати договори про страхування, створювати резервний (страховий) фонд тощо.

Отже, наявність, виконання та дотримання нормативно-правової бази з питань страхування це і є попереджувально-профілактичні механізми, які своєю чергою виконують роль «фільтра», що перешкоджає створенню сприятливого середовища для виникнення втрат.

Схематично цей процес відображено на рисунку 3.1.

Рис. 3.1 Схема моделі попереджувально-профілактичних безпекових механізмів страхової діяльності

У реальній діяльності ті чи інші ризики мають можливість реалізуватися, наносячи відповідні збитки у різній формі. У випадку наявності відповідних нормативно-правових документів зі страхування на державному рівні та на

рівні організації, можна їх використовувати для організування страхового відшкодування, і в такий спосіб зменшувати рівень збитків та поновлювати необхідні фінансові ресурси.

Під *відновлювальними безпековими механізмами* страхової діяльності розуміється використання формальних умов, процедур, порядку та суми страхового відшкодування, а також сукупність видів і форм діяльності держави, страховика та страхувальника, спрямованих на відшкодування завданих збитків страхувальнику.

Основне призначення відновлювальних безпекових механізмів страхування полягає у створенні відповідних умов та можливостей для отримання страхувальником відповідного страхового відшкодування за завдані збитки.

Модель відновлювальних безпекових механізмів страхової діяльності подано на рис. 3.2.

Рис. 3.2. Схема моделі відновлювальних безпекових механізмів страхової діяльності

Для підвищення наукового обґрунтування запропонованих автором безпекових механізмів страхування було проведено екпертне оцінювання, результати якого подано в таблиці 3.1.

**Результати
експертної оцінки наявності у складових страхової діяльності
безпекових механізмів**

№	Зміст запитання щодо наявності у складових страхової діяльності безпекових механізмів	Безпекові механізми			
		попередження втрат	виявлення та інформування про втрати	ліквідації загроз	відшкодування втрат
1	2	3	4	5	6
1.	Чи вважаєте Ви, що наявність в державі законів та підзаконних актів у сфері страхування створюють умови і можливості для формування безпекових механізмів	100			
2.	Чи вважаєте Ви, що наявність в організації внутрішніх нормативно-правових документів у сфері страхування створюють умови і можливості для формування безпекових механізмів	100			
3.	Чи вважаєте Ви, що укладання організацією зі страховою компанією договору про страхування створюють умови і можливості для формування безпекових механізмів	100			
4.	Чи вважаєте Ви, що створення суб'єктами господарювання страхового фонду (фонду покриття ризиків, страхових резервів) і статутного капіталу є безпековими механізмами	100			
5.	Чи вважаєте Ви, що участь суб'єкта господарювання у створенні кептивної страхової організації є безпековими механізмами	100			
6.	Чи вважаєте Ви, що відшкодування страховою компанією втрат є для суб'єкта господарювання безпековими механізмами	100			100
7.	Чи вважаєте Ви, що відшкодування суб'єкта господарювання втрат зі власного страхового фонду (фонду покриття ризиків, страхових резервів) і статутного капіталу є безпековими механізмами	100			100
8.	Чи вважаєте Ви, що відшкодування кептивною компанією втрат є для суб'єкта господарювання безпековими механізмами	100			100

Оцінюючи перше питання усі експерти висловилися одностайно, що наявність в державі законів та підзаконних актів у сфері страхування

створюють умови і можливості для формування безпекового механізму попередження втрат. Така оцінка є логічною, оскільки механізми безпекової діяльності попередження і профілактики виникнення загроз передбачають формування відповідної нормативно-правової бази, інституцій тощо. У сфері страхування на сьогодні є достатня нормативно-правова база, починаючи від Закону України «Про страхування» і завершуючи різними положеннями, інструкціями та методичними розробками з питань різних форм і видів страхування. Їх наявність уже само по собі створює мотивацію і відповідні можливості у страхувальників їх використовувати і в такий спосіб попереджати втрати. У протилежному випадку практично неможливо було б страхувати ті чи інші ризики, а відтак у випадку їх реалізації, суб'єкт господарювання чи фізична особа отримає збитки.

Наявність в суб'єкта господарювання внутрішніх нормативно-правових документів у сфері страхування на думку експертів (100 %) також створюють умови і можливості для формування безпекових механізмів на своєму рівні для попередження втрат. Йдеться про розробку в організації різного спектру нормативних документів: від відповідних норм у Статуті до методичних розробок щодо визначення відповідних ризиків для їх страхування та укладання страхових договорів. Зрозуміло, що їх кількість та зміст залежатиме від видів діяльності суб'єкта господарювання, наявності тих чи інших ризиків та власних спроможностей протидіяти їхній реалізації.

Дещо іншим є результат оцінки експертів третього та шостого питання, де на думку експертів, укладання організацією зі страховою компанією договору про страхування створюють умови і можливості для формування безпекових механізмів для попередження втрат (100%), а у разі настання страхового випадку використання його для відшкодування втрат (100%). Такий результат також має певне пояснення, оскільки наявність конкретного договору про страхування, це не тільки формальність, а й реальний механізм відшкодування втрат на застраховану суму, у разі настання страхового

випадку. І найважливіше, що на сьогодні втрати реально відшкодовуються страховими компаніями. Їх аналіз за останні роки викладено нижче.

Ідентичним результатом експертної оцінки є наступні четверте і сьоме питання, де експерте вважають, що створення суб'єктами господарювання страхового фонду (фонду покриття ризиків, страхових резервів) і статутного капіталу є безпековими механізмами для попередження втрат (100%), а у разі настання страхового випадку, використання його для відшкодування втрат (100%). Така оцінка також має певне обґрунтування, яке зводиться до наступного: внутрішні страхові можливості підприємства співвідносяться зі способами організації власних компенсаційних ресурсів, їхнє застосування дозволяє уникнути відтоку фінансових засобів з підприємства, забезпечує велику гнучкість, керованість і підконтрольність страхових фондів. Використання внутрішніх страхових можливостей доцільно в наступних випадках: очевидна економічна вигода від його використання в порівнянні з іншими методами побудови страхового захисту або неможливість забезпечити необхідне покриття ризиків підприємства в рамках зовнішнього страхового захисту підприємства. Перша ситуація може реалізуватися тоді, коли в результаті аналізу страхового ринку з'ясовується, що розмір премії, яку необхідно сплатити за страхування ризиків є надмірно великою. Друга ситуація може виникнути, якщо ризики підприємства є дуже великими або специфічними і покрити їх цілком для страхової компанії не представляється можливим, або коли відповідні ризики не є охопленими у рамках видів страхування, що застосовуються. [4].

Позитивною і водночас одностайною є думка експертів в оцінюванні п'ятого та восьмого питання щодо участі суб'єкта господарювання у створенні кептивної страхової організації та її використання в якості безпекових механізмів для попередження втрат (100%) та відшкодування втрат(100%). Пояснюється це тим, що одним з варіантів створення фонду самострахування підприємства є створення кептивної страхової компанії. Англійське слово «кептів» (captive), що означає «залежний від будь-чого», доволі точно передає

основну особливість кептивних компаній, яка полягає в їх залежності від засновника. КСК переважно створюються у тому випадку, якщо страховий ринок не може задовольнити потреби підприємства в захисті від власних ризиків або створення КСК обіцяє певні економічні переваги. Кептивна страхова компанія (КСК) – акціонерна компанія, яка обслуговує цілком або переважно корпоративні страхові інтереси засновників. Кептив може бути дочірньою компанією іншого страховика [6]. Створення кептивної страхової організації дає можливість підприємству установити адекватний рівень витрат на страхування на основі власного досвіду та очікуваного рівня збитків. Це дозволяє розробити довгострокову структуру тарифів, що у значній мірі не залежить від поточних тенденцій страхового ринку, і забезпечити чітке планування витрат на покриття ризиків. [4].

За результатами контентаналізу змісту страхової діяльності та експертного оцінювання запропонованої структури безпекових механізмів страхової діяльності вдалося встановити, що з чотирьох є два, а саме: попереджувально-профілактичні та відновлювальні. Їх місце в загальній структурі механізмів безпекової діяльності схематично відображено в структурній моделі безпекових механізмів страхування (Рис. 3.3).

Рис. 3.3. Схема структурної моделі безпекових механізмів страхування у загальній структурі механізмів безпекової діяльності

Разом з тим, слід звернути увагу на те, що зазначені безпекові механізми страхування між особою пов'язані, використання відновлювальних обов'язково залежить від реальності виконання попереджувально-профілактичних. Водночас, саме страхове відшкодування в безпекових механізмах, є чи не одним із головних у сучасних економічних відносинах механізмом, який забезпечує стійкість суб'єкта господарювання в умовах кризових ситуацій.

Пояснюється це тим, що страхове відшкодування найперше є категорією економічною та відображає сутність страхування. Страхування своєю чергою в класичному трактуванні розглядається як система товарно-грошових перерозподільних відносин між конкретними суб'єктами господарювання та окремими громадянами, – як страхувальниками, так і страховиками, – де в якості товару виступає страхова послуга. Такі відносини зумовлені майновою самостійністю страхувальників як суб'єктів господарювання та ймовірністю часткової або ж повної втрати ними майна в результаті настання певних ризикових подій. Зазначене є об'єктивною передумовою солідарної відповідальності страхувальників за ймовірні негативні наслідки таких подій, яка виникає після передання ризиків і відповідальності за них повністю чи частково страховикам за певну плату. Таким способом формуються спеціалізовані страхові фонди для відшкодування збитків. [25 с. 85]. По суті страхування є формою попереднього резервування ресурсів, призначених для компенсації збитку від очікуваного вияву різних ризиків. На думку дослідників, економічна сутність страхування полягає у створенні резервного (страхового) фонду, відрахування до якого для окремого страхувальника встановлюються на рівні, значно меншому, ніж сума ймовірного збитку і, як наслідок, страхового відшкодування [1 с. 87]. В сучасній економіці страхування є важливим та необхідним видом діяльності, який забезпечує захист від численних природних, техногенних та інших ризиків. Зокрема, як показують дослідження однієї з найбільших компаній із перестраховання в світі Munich RE у 2018 р. зі

160 млрд дол. США, втрачених світовою економікою лише внаслідок стихійних лих, 80 млрд дол. США покрито страхування [29].

За оцінками експертів, щороку світовій економіці на подолання економічних збитків, доводиться витратити все більше ресурсів. Тому головною метою страхування є стабілізація економіки шляхом грошового відшкодування втрат внаслідок несприятливих подій, настання яких складно передбачити у часі та просторі. Для цього страхувальники за обумовлену плату передають свої потенційні ризики, які можуть настати, страховикам задля отримання відшкодування під час реалізації страхової події.

Таким чином, страхове відшкодування є одним із механізмів відновлення чи компенсації після отриманих втрат, що стосуються: життя та здоров'я людини; майна, рухомих та нерухомих матеріальних цінностей, грошових коштів, що належать як особі так і суб'єкту господарювання.

Аналіз обсягів страхового відшкодування в Україні свідчить, що вони з кожним роком зростають. Для порівняння, у 2000 р. обсяги страхового відшкодування становили 399,6 млн грн., а у 2020 році цей обсяг вже вимірюється мільярдами – (14852,7 грн). У зв'язку з війною обсяги відшкодування дещо зменшилися до 13 млрд. грн., і така ситуація є цілком зрозумілою, оскільки обсяг виплат залежить не тільки від кількості і вартості страхових випадків, а й від обсягу страхових премій. Проте обсяги зростають і це свідчить про те, що страхове відшкодування є дійсно безпековим механізмом та одним із найефективніших для безпекової діяльності суб'єкта господарювання. Об'єктивнішим показником страхового відшкодування, який можна відслідковувати у динаміці та робити певні висновки щодо його тенденції, є рівень страхових виплат, який розраховується як відсоток виплати від загального обсягу страхових премій. Збільшення цього показника демонструє й збільшення рівня виконання зобов'язань страхових компаній перед страхувальниками. Так, у розвинутих країнах, цей показник коливається у межах 60-90%. Таке високе значення цього показника пояснюється тим, що в цих країнах значною є частка страхування життя, за яким страхова виплата

здійснюється обов'язково та включає ще інвестиційний дохід. В Україні рівень страхових виплат є нижчим від мінімального значення ніж в країнах Європи в 2 рази. Так, за 2020-2022 роки цей показник, тобто рівень страхових виплат становить від 32,9 % до 33 % від обсягу страхових премій.

Для отримання страхового відшкодування за втрачене застраховане майно або рідних, життя та здоров'я яких було застраховано, необхідно:

1. Зафіксувати збитки та зібрати максимальний обсяг документів і доказів, що підтверджують їх спричинення, зокрема зафіксувати пошкоджене майно шляхом фото- та/або відеозйомки й провести незалежну експертну оцінку збитків, завданих майну підприємства.

2. Уважно вивчити умови укладеного страхового договору на предмет переліку у ньому страхових випадків та винятків із них.

3. За можливості проконсультуватися з відповідним юристом.

4. Звернутися до страхової компанії із заявою про страхову виплату.

3.2. Теоретична модель страхування як виду безпекової діяльності

У науці під моделлю розуміють відображення будь-яким способом процесів, які відбуваються в реальному об'єкті, або зразок, макет конструкції чого-небудь, відтворений у зменшеному або збільшеному вигляді [37, С. 260]. Відтак щоб встановити на практиці системно-функціональні зв'язки між страхувальником та страховиком для організування між ними страхування спочатку їх потрібно сформулювати на рівні свідомості у формі моделі. Таким чином, під моделлю страхування як виду безпекової діяльності, розуміємо зразок системи страхування як виду безпекової діяльності у зменшеному вигляді, який відображає основні її елементи та взаємозв'язки між ними, які забезпечують безпекові процеси.

Розробляючи теоретичну модель страхування як виду безпекової діяльності концептуально виходимо з того, що страхування містить відповідні безпекові механізми, які б дозволяли попереджати реалізацію ризиків і

водночас, у випадку їх реалізації, а відтак настання страхової події, - здійснювати страхове відшкодування. Її необхідно сприймати не як оформлену організаційно інституцію, а як форму взаємодію відповідних учасників страхування: держави, яка формує нормативно-правове поле страхування та перестраховування; страховика, - відповідної страхової компанії; перестраховувальника, - страхової компанії, яка прийняла на себе ризики страхування страховика; страхувальника, фізичну чи юридичну особу, яка уклала договір-страхування зі страховою компанією, а також відповідне ресурсне забезпечення на засадах системного підходу. Крім того, необхідно враховувати, що страхування як система в країні є самостійною, відособленою від аналогічних систем держави та інших інституцій. Але її відособленість є відносною, тому що вона взаємопов'язана з іншими системами країни, та є складовою соціально-економічної системи та системи економічної безпеки України.

Отже, особливістю системи страхування є те, що її діяльність має будуватися на численних функціональних зв'язках та взаємодії між учасниками страхування. Саме від ефективності цієї взаємодії й залежить її результативність. Щоб їх дослідити та сформуванню ефективно діючу систему, необхідно застосовувати моделювання. Моделювання – це дослідження об'єктів пізнання на їх моделях [9, С. 75]. Своєю чергою дослідження і пізнання тих чи інших явищ – це насамперед розумова діяльність, яка здійснюється під контролем людської свідомості у формі моделей [37, С. 260]. На сьогодні серед науковців немає єдиного підходу до створення моделей будь-яких систем, зокрема й системи страхування країни. Науковці та практики пропонують набір структурних елементів, які на їх думку мають між собою системні зв'язки. З огляду на зазначене за основу взято науковий підхід моделювання систем професора Франчука В.І., викладений у роботі [37, С. 260]. Це дозволило запозичити саму структуру моделі, але разом з тим сформуванню характеристику кожного елемента системи відповідно до змісту страхування, з урахуванням його безпекових механізмів. Структура

теоретичної моделі страхування як виду безпекової діяльності подана на рис. 3.4.

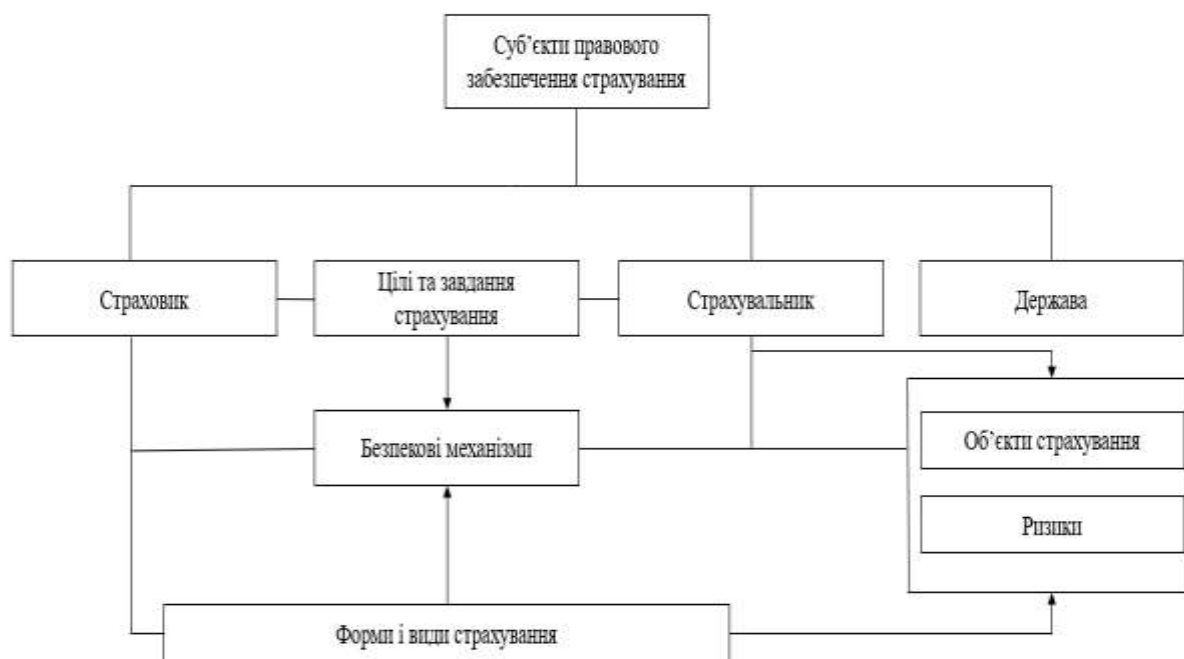

Рис. 3.4. Структура теоретичної моделі страхування як виду безпекової діяльності

Зазначена модель включає наступні обов'язкові елементи:

1. Цілі та завдання страхування.
2. Суб'єкти правового забезпечення страхування.
3. Учасники страхування.
4. Страхові ризики
5. Форми і види страхування.
6. Об'єкти страхування
7. Безпекові механізми страхування.

Зазначені елементи включені в структуру теоретичної моделі страхування як виду безпекової діяльності на підставі та системного аналізу страхування та безпекової діяльності. Для посилення наукового обґрунтування саме такої структури було проведено експертне її оцінювання, результати якого подано в таблиці 3.2.

**Результати
експертної оцінки структури моделі страхування
як виду безпекової діяльності**

№з/п	Параметри оцінювання	Так (%)	Важко оцінити (%)	Ні (%)
1.	Чи вважаєте, що цілі та завдання страхування, як виду безпекової діяльності, мають бути обов'язковим його компонентом?	100		
2.	Чи вважаєте, що з погляду системного підходу до діяльності, суб'єкти правового забезпечення страхування мають бути як її елемент?	90		10
3.	Чи вважаєте, що з погляду системного підходу до діяльності, обов'язковими елементами страхування мають бути її учасники: страховик та страхувальник ?	100		
4.	Чи вважаєте, що визначення основних ризиків діяльності соціальної системи є одним із основних елементів страхування ?			
5.	Чи вважаєте, що форми і види страхування мають бути обов'язковим предметом організаційної діяльності з питань страхування з урахуванням основних ризиків соціальної системи?	100		
6.	Чи вважаєте, що об'єкти страхування є визначальним в організації страхування та є основним предметом страхової угоди у добровільному страхуванні та в діяльності по страховому відшкодуванні в обов'язковому страхуванні?	90	10	
7.	Чи вважаєте, що формування нормативно-правової бази з питань страхування та страхове відшкодування є його безпековими механізмами попередження втрат та відновлення чи компенсування за отриману шкоду (втрати) та мають бути обов'язковими його елементами з погляду системного підходу до страхування як безпекової діяльності?	100		

Результати оцінювання експертами експертної оцінки структури теоретичної моделі страхування як виду безпекової діяльності можна викласти наступним чином:

Будь-яка діяльність, зокрема й страхувальна, потребує визначення чіткого вектору руху, особливо коли залучаються численні структури. У такій ситуації потрібна координація та узгодженість дій. Компасом для такої

діяльності може бути чітко сформульована основна мета діяльності, якою будуть керуватися усі учасники страхування. Такою загальною метою має бути: пом'якшення та мінімізації збитку, якого зазнав страхувальник (людина чи підприємство), шляхом страхового відшкодування.

Для досягнення зазначеної мети страхувальник має виконувати основні завдання, а саме:

1) визначати основні об'єкти страхування та укладати відповідні страхові угоди для добровільного страхування та перелік об'єктів, які підпадають під обов'язкове страхування;

2) створювати та використовувати механізми фіксації страхового випадку та підготовки відповідних документів для організації страхового відшкодування.

Виконання саме цих основних завдань й становлять основний зміст страхування як виду безпекової діяльності.

Зазначені завдання страхування можуть бути виконаними за умови наявності відповідного правового забезпечення страхування. Суб'єкти правового забезпечення страхування мають за обов'язок його створювати та удосконалювати. Цей процес відбувається на двох рівнях: на державному та на рівні суб'єкта господарювання. На рівні держави формуються відповідні закони та підзаконні акти, які регламентують, регулюють, унормовують тощо питання страхування з урахуванням форм та видів страхування, діяльність страхових організацій та їх об'єднань тощо. На рівні суб'єкта господарювання також формується відповідна нормативно-правова база для організації страхування та страхового відшкодування у разі настання страхового випадку.

Основними учасниками страхування є страховик, який на засадах страхового договору або відповідно до законодавства надає страхову послугу, та страхувальник, який звертається до страховика за такою послугою, і в разі настання страхового випадку організує страхове відшкодування за отриманні збитки.

Страховальна діяльність найперше передбачає визначення тих чи інших ризиків для тих видів діяльності, якими займається суб'єкт господарювання. *Ризик* – це ймовірність того, що задумане може піти не так, або можливість настання негативної події чи виникнення загрози (заподіяння шкоди). Якщо ризик реалізується, то внаслідок цього можуть бути заподіяні збитки, руйнування тощо, а отже, виникає загроза або й небезпека. Ризик є складовою діяльності. [38].

Страхуючи ризики, страховальник має мати упевненість у наступному:

1. У разі часткової чи повної втрати продукту він може розрахувати на відповідне відшкодування, у наслідок чого продовжуватиме займатися виробництвом. Це сприятиме збереженню робочих місць, зменшенню плінності кадрів в організації та витрат на підвищення кваліфікації персоналу.

2. Дохід, який отримуватиме страховальник як суб'єкт господарювання, не буде мати різких коливань, а матиме більш-менш стабільний характер. Це своєю чергою дозволить планувати діяльність та відповідні витрати на її здійснення у певних часових рамках;

3. У разі виникнення збитків, тобто настання страхового випадку, страховальнику відшкодовуються втрати (у межах визначеної страхової суми) на відновлення діяльності, що дозволяє продовжувати життєдіяльність;

4. Укладена страхова угода зберігає можливості страховальника доступу до кредитних ресурсів, що дозволяє йому не тільки функціонувати, а й розвиватися;

5. Страхові послуги, які отримуватиме страховальник будуть максимально забезпечувати його страховий інтерес, що своєю чергою сприятиме створенню вигідних та безпечних умов діяльності.

Наступним кроком є вибір та формування переліку об'єктів для страхування. Їх може бути багато, але є три основних, а саме:

- 1) життя та здоров'я особи;
- 2) майно, рухомі та нерухомі матеріальні цінності, грошові кошти;

3) страхування особи щодо шкоди, яку вона може заподіяти третім особам, зокрема життю, здоров'ю чи майну.

В залежності від об'єкта страхування обирається й відповідний вид страхування. З 2014 року в Україні як додаткові опції до уже укладених договорів набули поширення програми страхування ризиків, які передбачають покриття втрат від тероризму, громадських заворушень, війни та воєнних дій. Водночас страхові компанії беруть на себе зобов'язання з відшкодування не лише прямих збитків, завданих майну, але й збитків, зазнаних внаслідок: шкоди, заподіяної життю та здоров'ю персоналу; перерви у виробництві; відсутності або обмеженого доступу до застрахованого об'єкта; перенесення виробничих потужностей в інше місце. Інакше програм страхування також є багато, які можна об'єднати в три види, а саме:

1) особисте страхування, об'єктами якого є життя та здоров'я особи;

2) страхування майна, об'єктами якого є майно, рухомі та нерухомі матеріальні цінності, грошові кошти, що належать особі;

3) страхування відповідальності, тобто страхування особи щодо шкоди, яку вона може заподіяти третім особам, зокрема життю, здоров'ю чи майну.

Обов'язковим наступним етапом у страхуванні є й вибір форми страхування. Відповідно до ЗУ «Про страхування» є дві основних форми страхування: добровільне та обов'язкове. Визначеність в організації страхування має суттєве значення для суб'єкта господарювання у майбутньому. З одного боку необхідно дотримуватися законодавства з питань обов'язкового страхування, а з іншого враховувати потребу в страхуванні та фінансові можливості. Нехтування цими вимогами може негативно позначитися його безпеці.

Ефективність страхувальної діяльності як виду безпекової діяльності залежить від її механізмів. Вона, як доведено у підрозділі 3.1. містить два, а саме:

а) попереджувально-профілактичні механізми;

в) відновлювальні механізми.

Сутність зазначених безпекових механізмів викладено вище.

Використання попереджувально-профілактичних механізмів дозволяє створювати нормативно-правове забезпечення страхування як на рівні держави так і на рівні суб'єкта господарювання чи фізичної особи та формувати умови, які б попереджували потенційні чи реальні втрати у процесі діяльності.

У силу різних причин та обставин загрози все ж таки дестабілізують діяльність людини чи організації наносячи їм збитки. Для їх відшкодування страхувальники використовують відновлювальні безпекові механізми страхування у формі страхового відшкодування, сутність якого викладено у підрозділі 3.1.

Отже, вдумливе й цілеспрямоване застосування запропонованої теоретичної моделі страхування, як виду безпекової діяльності, дозволяє страхувальникам на практиці суттєво пом'якшувати, а то й повністю невілювати збитки, шляхом отримання страхових виплат.

Для наукового обґрунтування ролі теоретичної моделі страхування як виду безпекової діяльності, в практичній та науковій діяльності, автором було організовано й проведено експертне оцінювання зазначеної моделі. Результати оцінювання подано в таблиці 3.3.

Таблиця 3.3

**Результати
експертної оцінки ролі теоретичної моделі страхування
як виду безпекової діяльності в практичній та науковій діяльності**

№ з/п	Параметри оцінювання	«Так» (%)	«Важко оцінити» (%)	«Ні» (%)
1.	Чи є потреба у розробці такої моделі?	100		
2.	Чи всі елементи, які включені в структуру, є системними, тобто включені тільки ті, без яких страхування як система і вид безпекової діяльності не може бути ефективною?	90		10
3.	Чи сприяє дана модель розширенню знань у фахівців зі страхування, безпеки та топ-менеджерів щодо використання страхування як виду безпекової діяльності для попередження втрат та відшкодування отриманих збитків внаслідок реалізації застрахованих ризиків?	100		

4.	Чи може дана модель бути основою для використання на практиці страхування як виду безпекової діяльності?	100		
5.	Чи може дана модель використовуватися науковцями для проведення відповідних наукових досліджень?	90		

Авторська розробка.

Аналізуючи результати експертної оцінки, можна зробити загальний висновок про те, що експерти позитивно оцінили значення цієї теоретичної моделі страхування, як виду безпекової діяльності, в практичній та науковій діяльності, що посилило її наукове обґрунтування.

Формуючи структуру теоретичної моделі страхування, як виду безпекової діяльності, слід розкрити зміст самого процесу її здійснення. Традиційно будь-яка діяльність з погляду системного підходу має загальносистемну мету, яка спрямовує всю її діяльність в єдине русло, відіграє координуючу роль, виступає основним критерієм при прийнятті управлінських рішень. Для досягнення цієї мети, страхувальна діяльність як система, умовно поділяється на три блоки: вхід, процес перетворень, вихід. На вході система отримує те, що дозволить після відповідних перетворень забезпечити на виході запланований результат. Разом з тим, у реальній страхувальній діяльності є багато різних обмежень, які слід брати до уваги.

Схематично цей процес, тобто страхову діяльність відображено як операційну діяльність на рис. 3.5.

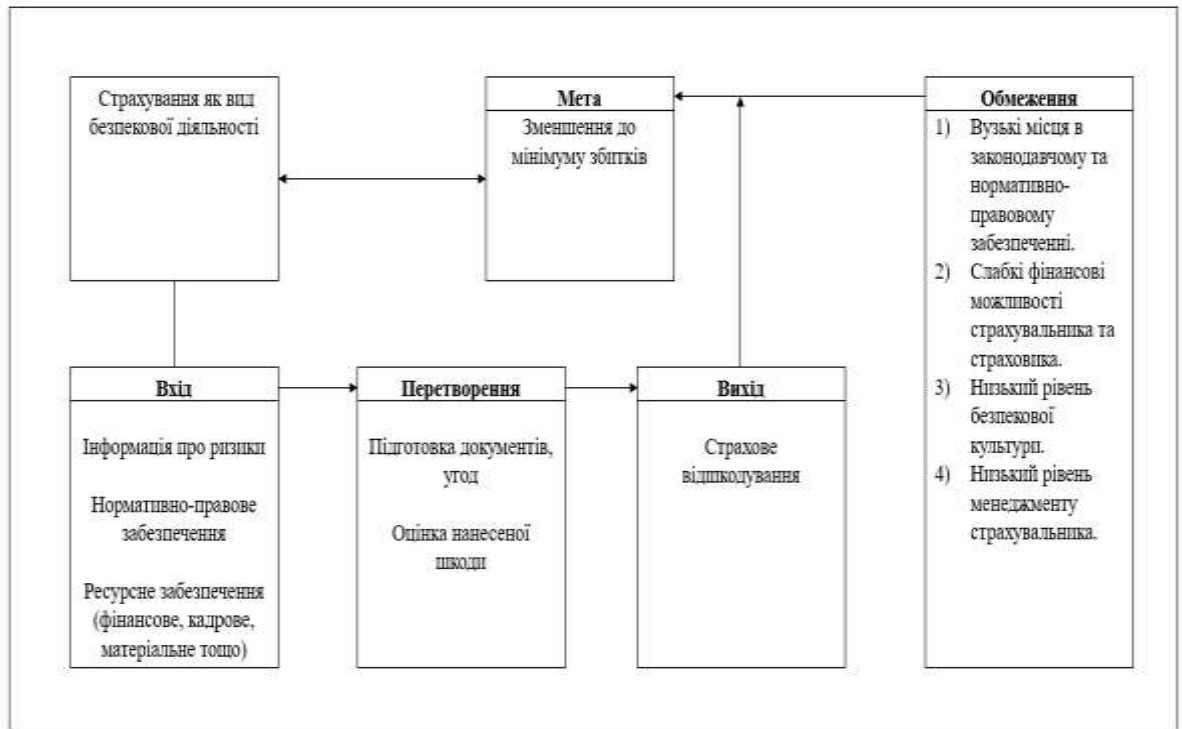

Рис. 3.5. Операційна модель страхування, як виду безпекової діяльності

Розроблені теоретичні моделі страхування:

- формують у науковців і суб'єктів страхування науковий, комплексний і системний підхід до організації страхування;
- сприяють формуванню комплексного і системного мислення: у науковців з метою підбору відповідних методик та наукового інструментарію для проведення наукових досліджень, а у практиків – організації комплексного підходу до страхування з урахуванням ризиків;
- дозволяють логічно формувати відповідні взаємовідносини між учасниками страхування щодо застосування механізмів страхового відшкодування;
- спонукають власників і топ-менеджерів до перегляду відношення до страхування та використання його як виду безпекової діяльності;
- розкривають зміст самого процесу страхування як виду безпекової діяльності через такі його складові як вхід, процес перетворень, вихід, а також обмеження, які слід враховувати під час її здійснені.

Висновки до розділу 3

За результатами дослідження встановлено, страхування містить безпекові механізми, які проявляються у формі розробки нормативно-правової бази з питань страхування на рівні держави та страхувальника, а також страхового відшкодування. Вони мають власне призначення місце у загальній структурі безпекових механізмів, а саме: розробка нормативно-правової бази з питань страхування це не що інше як безпековий механізм попередження загроз, тобто втрат, а страхове відшкодування, це безпекові механізми відновлення. Крім цього, обґрунтовано, що страхування є видом безпекової діяльності, оскільки містить безпекові механізми. З погляду системного підходу, страхування як вид безпекової діяльності, має чітку елементну структуру та звязки між ними, що забезпечує ефективність її проведення. Також доведено, що з погляду процесного підходу страхування як безпекова діяльність здійснюється з відповідною метою, використовуючи необхідні ресурси, які є на вході, на виході видає необхідний результат, а саме страхове відшкодування. Проте у цьому безпековому процесі є певні обмеження, які потрібно враховувати.

ВИСНОВКИ

За результатами проведеного дослідження можна зробити наступні висновки.

1. Аналіз наукових джерел, який здійснювався через призму безпекознавства показав, що у працях вітчизняних та іноземних науковців подається різне трактування та пояснення терміну «ризик», класифікації ризиків на основі різних критеріїв. До певної міри вони не виключають, а доповнюють один одного. Також встановлено, що у страховій діяльності її предметом є ризики, які у випадку реалізації перетворюються у загрозу, тобто нанесення шкоди. Саме ризики й страхуються для того аби у випадку їх реалізації можна було б зменшити їх негативний вплив шляхом страхового відшкодування.

2. Сформульований концептуальний підхід до дослідження страхування як виду безпекової діяльності розуміється як взаємопов'язані й такі, що впливають один із одного загальні погляди на сутність та основні структурні безпекові механізми страхування як виду безпекової діяльності, зв'язки між ними та як основний його задум. Запропонований концептуальний підхід розкриває системний характер змісту страхування як виду безпекової діяльності, що своєю чергою дозволило організаційно сформувати етапи дослідження та здійснити підбір відповідних наукових методів.

3. Страхувальна діяльність містить безпекові механізми, які проявляються у формі розробки нормативно-правової бази з питань страхування на рівні держави та страхувальника, а також страхового відшкодування. Вони мають власне призначення та місце у загальній структурі безпекових механізмів, а саме: розробка нормативно-правової бази з питань страхування це відіграє роль безпекового механізму попередження загроз, тобто попередження втрат, а страхове відшкодування, - роль безпекового механізму відновлення.

4. Попереджувально-профілактичні безпекові механізми страхової діяльності розуміються як наявність законів, підзаконних актів з питань

страхування, наявність та діяльність страхових компаній, а також наявність внутрішніх нормативних документів та інших управлінських рішень з питань страхування на рівні субєкта господарювання та дотримання ним чинного страхового законодавства. Встановлено, що основне їх призначення полягає у формуванні умов та інструментів, які можна було б використовувати у разі настання страхового випадку для організації страхових виплат і в такий спосіб попереджати втрати. Запропонована модель зазначеного механізму дозволяє системно і наочно розуміти процес реалізації цього механізму.

5. Під відновлювальними безпековими механізмами страхової діяльності розуміється використання формальних умов, процедур, порядку та суми страхового відшкодування, а також сукупність видів і форм діяльності держави, страховика та страхувальника, спрямованих на відшкодування завданих збитків страхувальнику. Основне їх призначення полягає у створенні відповідних умов та можливостей для отримання страхувальником відповідного страхового відшкодування за завдані збитки. Розроблена модель страхового відшкодування дозволяє системно організовувати на практиці цей процес, чітко розуміючи хто у ньому задіюється та що для цього потрібно

6. Розроблена й науково обґрунтована теоретична модель страхування як виду безпекової діяльності за рахунок відповідної елементної структури, зв'язків між ними, їх характеристики дозволяє формувати комплексний і системний підхід до організації страхування, логічно вибудовувати відповідні взаємовідносини між учасниками страхування щодо застосування механізмів страхового відшкодування.

7. Запропонована операційна модель страхування як виду безпекової діяльності доводить, що з погляду процесного підходу, страхування як безпекова діяльність здійснюється з метою зведення до мінімуму збитків, використовуючи необхідні ресурси, які є на вході, а на виході видає необхідний результат, а саме страхове відшкодування. Проте у цьому безпековому процесі є певні обмеження, які потрібно враховувати. Зазначена модель спонукає власників і топ-менеджерів до перегляду відношення до

страхування та використання його як виду безпекової діяльності з метою суттєвого пом'якшення збитків шляхом отримання страхових виплат.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базилевич В. Д., Базилевич К. С. Страхова справа. Вид. 2-ге, переробл. і допов. К.: Т-во «Знання», КОО, 2002. 203 с., с. 87.
2. Бомба І. І. Ризики діяльності страхової компанії. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2019. Вип. 22. с. 43–47
3. Бомба І. І., Франчук В. І. Загрози безпековій діяльності страхових компаній. *Теоретичні аспекти розвитку транзитивної економіки*: матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 22 листопада 2019 р.). Київ, 2019. с. 23–24
4. В. В. Железняк. Формування страхових фондів підприємств як матеріальна основа їх захисту від підприємницьких ризиків *Ефективна економіка* № 11, 2014. С. 33-41.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови: з дод., допов. та CD / уклад. і голов. ред. В. Бусел. Київ: Ірпінь; ВТФ «Перун», 2007. с. 1221.
6. Вовчак, О. Д. Страхова справа [Текст]: підручник / О. Д. Вовчак. – К.: Знання, 2011. –391 с.
7. Гаманкова О. О. Ринок страхових послуг в Україні: теорія, методологія і практика: монографія / Державний вищий навчальний заклад «Київський національний ун-т ім. Вадима Гетьмана. – К.: КНЕУ, 2009. –283 с.
8. Геєць, В.М. Моделювання економічної безпеки: держава, регіон, підприємство: [Текст]: монографія / В.М. Геєць, М.О. Кизим, Т.С. Клебанова, О.І. Черняк. Х., 2006. 240 с., с. 140.
9. Горбач Л.М., Каун О.Б. Страхування. Навчальний посібник – К.: «Кондор», 2010. – 520 с.
10. Грабченко А.І., Федорович В.О., Гаращенко Я.М. Методи наукових досліджень: Навч. посібник. – Х.: НТУ «ХПІ», 2009. – 142 с., с. 15.
11. Декларація незалежності Сполучених Штатів Америки: трактат. URL: <https://usa-info.com.ua/symbol/declaration.html> (дата звернення: 24.06.2021).
12. Дмитрова О. С. Класифікація загроз та ризиків економічній безпеці банку. *Ефективна економіка*. URL: <http://www.m.nauka.com.ua/?op=1&j=efektyvna-ekonomika&s=ua&z=4599>.

13. Довбня С. Б. Діагностика рівня економічної безпеки підприємства. *Фінанси України*. 2008. № 4. с. 88-97., с. 89.
14. ДСТУ 2293-99. Охорона праці терміни та визначення основних понять (34095). URL: <https://dnaop.com/html/34095/doc>.
15. Закон України «Про страхування» введений в дію Постановою ВР № 86/96-ВР від 07.03.96, ВВР, 1996, № 18, ст.79 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80#Text>
16. Євдокимов Ф.І., Мізіна Є.В. Економічна стійкість підприємства як фактор його безпеки. *Наукові труди Донецького національного технічного університету*. Серія: економічна. Вип. 37. Донецьк, ДонНТУ, 2009. 216 с., с. 29.
17. Загородній А.Г., Вознюк Г.Л. Страхування: Термінологічний словник-2-е вид., випр, та доп. Львів: Видавництво «Бескид Біт», 2002. –104 с.
18. Кавун З. У. Методика побудови політики безпеки організації/ З. У. Кавун, Г.В. Шубіна. *Науковий інформаційний журнал «Бізнес Інформ»*. ХНЕУ. № 1-2 X., 2005. с. 96-102., с. 12.
19. Козаків Н.Д. Безпека та синергетика (досвід філософського осмислення). *Безпека: Інформаційна збірка*. 2009. № 4(20), с. 62.
20. Концепція забезпечення національної системи стійкості, затверджена Указом Президента України від 27.09.2021 № 479/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4792021-40181>
21. Копитко М. І., Літвін Н. М. Деструктивні чинники середовища функціонування соціально-економічних систем. *Вчені записки Університету «КРОК»*. Серія: Економіка. 2017. Вип. 46. с. 4–15.
22. Корж І. Безпека: методологічні підходи до поняття. *Національний юридичний журнал: теорія і практика*. 2019. с. 68–72.19 та ін.
23. Лєсков М.А. Гомеостатичні процеси та теорія безпеки. *Безпека: Інформаційна збірка*. 2010. № 4(20). с. 66.

24. Мігус І. П., Лаптев С. М. Необхідність розмежування понять «загроза» та «ризик» при діагностиці економічної безпеки суб'єктів господарювання. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=821>

25. Пампуха С. І. Економічна природа страхування: організаційно економічні аспекти сутності. Страхова справа. 2004. № 1. с. 85-88, с. 85.

26. Ротова Т.А. Страхування: Навч. посіб.- 2 – ге вид. переробл. та допов. - К.: Київ. нац. торг. – екон. ун – т , 2006.- 400 с. 59.

27. Смоляк В.А. Страхування: Навч. посіб. / В.А. Смоляк, Є.Ю.Кузькін; Харківська філія Українського державного ун-ту економіки і фінансів. – Х.: ІНЖЕК, 2007. – с. 272.

28. Сокиринська І. Г. Страхувий менеджмент. Навчальний посібник./ І .Г Сокиринська, Т. О. Журавльова, І. Г. Аберніхіна –Дніпропетровськ: Пороги, 2016. с. 293, с. 39.

29. Стихійні лиха у 2018 році завдали людству збитків на \$160 млрд — дослідження. Громадське: веб-сайт. URL: <https://hromadske.ua/posts/stihijni-lihau-2018-roci-zavdali-lyudstvu-zbitkiv-na-dollar160-mlrd-doslidzhennya> (дата звернення: 17.01.2019).

30. Страхування: Підручник /Керівник авт. кол. і наук. ред. С. С. Осадець, д – р, екон. наук, проф. – К.: КНЕУ, 2006. – с. 528.

31. Ткаченко Н.В. Забезпечення фінансової стійкості страхових компаній: теорія, методологія та практика: монографія. Черкаси, 2009. с. 41-42.

32. Ткаченко Н.В. Ризики діяльності страхових компаній: теоретичний аспект. *Фінанси України*. 2010. № 7. с. 87-90.

33. Фостяк В. І. Управління безпековою діяльністю промислових підприємств: дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 073 – «Менеджмент». Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ МВС України, 2020. с. 290, с. 27.

34. Фостяк В. І. Формування механізму управління безпековою діяльністю промислових підприємств. *Ефективна економіка*. 2019. № 1. URL. <http://www.economy.nayka.com.ua/index.php?op=1&z=6856>.

35. Франчук В. І. Особливості організації системи економічної безпеки акціонерних товариств в умовах трансформаційної економіки: монографія Львів: ЛьвДУВС, 2010. 440 с. 133-136.

36. Франчук В. І. Теорія безпеки соціальних систем: підручник. 2 - ге вид., перероб. і допов. Львів; Одеса: Фенікс, 2020 – 224 с.

37. Франчук В. І. Теоретико-методологічні засади економічної безпеки акціонерних товариств: монографія / В. І. Франчук. – Львівський державний університет внутрішніх справ, 2015. – с. 400.

38. Франчук В.І. Теоретико-методологічні та управлінські засади розвитку безпекового середовища. *Вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія економічна*, 2023. Вип. 2. с. 63-73. DOI:<https://doi.org/10.32782/2311-844X/2023-2-8>.

39. Харченко Л. С. Інформаційна безпека України: глосарій / Л. С. Харченко, В. А. Ліпкан, О. В. Логінов; за заг. ред. Р. А. Калюжного. – К.: Текст, 2004. – с. 136, с. 75.

40. Чаплига В.М. Інформаційні технології в системах управління економічною безпекою. Сучасні проблеми інформатики в управлінні, економіці, освіті та подоланні наслідків Чорнобильської катастрофи: [матеріали XV Міжнародного наукового семінару, Київ – оз. Світязь, 4–8 липня 2016 року / за наук. ред. д.е.н., проф. М. М. Єрмошенка; Національна академія управління; Міжнародна академія інформатики. К.: Національна академія управління, 2016. с. 39.

41. Шевчук І. Механізми державного регулювання протидії загрозам національним інтересам України у сфері економічної безпеки. *Університетські наукові записки*, 2019, Том 18, № 4 (72), с. 92-105, с.101

42. Шегда А. В., Голованенко М. В. Ризики в підприємстві: оцінювання та управління : навч. посіб. / за ред. А.В. Шегди. Київ: Знання, 2008. с. 12.

43. Шірінян Л.В. Страховий менеджмент: конспект лекцій для студентів спеціальності 7.03050801, 8.03050801 «Фінанси і кредит» денної та заочної

форм навчання. Київ: НУХТ, 2014. 143 с. URL:
<http://library.nuft.edu.ua/ebook/file/48.36.pdf> с.115.

44. Яворська Т. В. Державне регулювання страхового підприємництва в Україні: монографія. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2012. 420с. с. 288-289.

45. Hertz D.V., Thomas H. Practical Risk Analysis and Approach Through Case Histories. John Wiley and Sons. Chichester, UK, 1984.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Анкета експертної оцінки наявності у складових страхової діяльності безпекових механізмів

Прізвище, ім'я, по батькові _____

Посада _____

Науковий ступінь (якщо є) _____

Алгоритм оцінювання: уважно прочитайте питання і дайте відповідь, проставивши відмітку на проти нього у правій колонці, обравши безпекові механізми, які на Вашу думку підходять.

№	Зміст запитання щодо наявності у складових страхової діяльності безпекових механізмів	Безпекові механізми			
		попередження втрат	виявлення та інформування про втрати	ліквідації загроз	відшкодування втрат
1	2	3	4	5	6
1.	Чи вважаєте Ви, що наявність в державі законів та підзаконних актів у сфері страхування створюють умови і можливості для формування безпекових механізмів				
2.	Чи вважаєте Ви, що наявність в організації внутрішніх нормативно-правових документів у сфері страхування створюють умови і можливості для формування безпекових механізмів				
3.	Чи вважаєте Ви, що укладання організацією зі страховою компанією договору про страхування створюють умови і можливості для формування безпекових механізмів				
4.	Чи вважаєте Ви, що створення суб'єктами господарювання страхового фонду (фонду покриття ризиків, страхових резервів) і статутного капіталу є безпековими механізмами				
5.	Чи вважаєте Ви, що участь суб'єкта господарювання у створенні кептивної страхової організації є безпековими механізмами				
6.	Чи вважаєте Ви, що відшкодування страховою компанією втрат є для суб'єкта господарювання безпековими механізмами				
7.	Чи вважаєте Ви, що відшкодування кептивною компанією втрат є для суб'єкта господарювання безпековими механізмами				

8.	Чи вважаєте Ви, що відшкодування суб'єкта господарювання втрат зі власного страхового фонду (фонду покриття ризиків, страхових резервів) і статутного капіталу є безпековими механізмами				
----	--	--	--	--	--

АНКЕТА

експертної оцінки структури моделі страхування
як виду безпекової діяльності

Прізвище, ім'я, по батькові _____

Посада _____

Науковий ступінь (якщо є) _____

Алгоритм оцінювання: уважно прочитайте питання і дайте відповідь, проставивши відмітку на проти нього у правій колонці, обравши одну з трьох.

№з/п	Параметри оцінювання	Так	Важко оцінити	Ні
1.	Чи вважаєте, що цілі та завдання страхування, як виду безпекової діяльності, мають бути обов'язковим його компонентом?			
2.	Чи вважаєте, що з погляду системного підходу до діяльності, суб'єкти правового забезпечення страхування мають бути як її елемент?			
3.	Чи вважаєте, що з погляду системного підходу до діяльності, обов'язковими елементами страхування мають бути її учасники: страховик та страхувальник ?			
4.	Чи вважаєте, що визначення основних ризиків діяльності соціальної системи є одним із основних елементів страхування ?			
5.	Чи вважаєте, що форми і види страхування мають бути обов'язковим предметом організаційної діяльності з питань страхування з урахуванням основних ризиків соціальної системи?			
6.	Чи вважаєте, що об'єкти страхування є визначальним в організації страхування та є основним предметом страхової угоди у добровільному страхуванні та в діяльності по страховому відшкодуванні в обов'язковому страхуванні?			
7.	Чи вважаєте, що формування нормативно-правої бази з питань страхування та страхове відшкодування є його безпековими механізмами попередження втрат та відновлення чи компенсування за отриману шкоду (втрати) та мають бути обов'язковими його елементами з погляду системного підходу до страхування як безпекової діяльності?			

АНКЕТА

експертної оцінки ролі теоретичної моделі страхування
як виду безпекової діяльності в практичній та науковій діяльності

Прізвище, ім'я, по батькові _____

Посада _____

Науковий ступінь (якщо є) _____

Алгоритм оцінювання: уважно прочитайте питання і дайте відповідь, проставивши відмітку на проти нього у правій колонці, обравши одну з трьох.

№ з/п	Параметри оцінювання	«Так»	«Важко оцінити»	«Ні»
1.	Чи є потреба у розробці такої моделі?			
2.	Чи всі елементи, які включені в структуру, є системними, тобто включені тільки ті, без яких страхування як система і вид безпекової діяльності не може бути ефективною?			
3.	Чи сприяє дана модель розширенню знань у фахівців зі страхування, безпеки та топ-менеджерів щодо використання страхування як виду безпекової діяльності для попередження втрат та відшкодування отриманих збитків внаслідок реалізації застрахованих ризиків?			
4.	Чи може дана модель бути основою для використання на практиці страхування як виду безпекової діяльності?			
5.	Чи може дана модель використовуватися науковцями для проведення відповідних наукових досліджень?			